

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

Διδασ. Συνομοσπονδία
ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Βιολογικός Γραφείο

Δ. Κωνσταντίνου-Καίρια

Εφαρμοσμένη Φύσις

Αυγ. 27.7.1943

Κωνσταντίνου
Καίρια

Η Λ Υ Σ Σ Α

ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΤΙΛΥΣΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ
ΕΠΙΤΡΕΠΩΝ ΕΙΣ ΠΑΝΤΑ ΙΑΤΡΟΝ ΝΑ ΘΕΤΗ ΤΗΝ
ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΥΣΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΝΑ
ΕΦΑΡΜΟΖΗ ΤΑΥΤΗΝ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίς

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
I. Ὑπόμνησις τῶν στοιχειωδῶν περὶ λύσεως γνώσεων ...	8
II. Ἐνδείξεις τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας	10
1ον Ἐξέτασις τοῦ δηχθέντος ατόμου	10
Α') Ἐδήχθη ἢ νομίζει ὅτι ἐδήχθη	10
Β') Νομίζει ὅτι ἐμολύνθη οὐχὶ διὰ δήγματος ἀλλ' ἄλλως πως	12
Γ') Ἐνδεικνυομένη θεραπεία τῶν πληγῶν	13
Δ') «Παρείσακτοι». Θεραπείαι φιλοφροσύνης	14
2ον Ἐξέτασις τοῦ δῆξαντος ζώου	14
Α') Τὸ ζῶον ἔθανε	14
Β') Τὸ ζῶον ἐφρονεύθη	15
Γ') Τὸ ζῶον δὲν δύναται ν' ἀνευρεθῇ	16
Δ') Τὸ ζῶον εὐρίσκεται ἐν ζωῇ	17
III. Στοιχειώδεις γνώσεις ἐπὶ τῆς συμπτωματολογίας τῆς λύσεως τῶν ζῶων	18
1ον Λύσσα τοῦ κύνος	19
Μανιακὴ λύσσα. ...	19
Παραλυτικὴ λύσσα	19
Ἔτεροι μορφαὶ λύσεως	20
2ον Λύσσα τῆς γαλῆς	20
3ον Λύσσα ἐτέρων δακνόντων ζῶων	20
IV. Στοιχειώδεις γνώσεις ἐπὶ τῶν φαινικούχων ἐμβολίων. 21	
V. Διεξαγωγή τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας.	23
VI. Συμβάματα τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας.	26
Παραλυτικά συμβάματα.	28
Φαινικούχος καταπληξία	29
VII. Ἀκολουθητέα θεραπευτικὴ ἀγωγή ἐκδηλωθείσης λύσεως 30	
Συμπλήρωμα: Ἀπάντησις εἰς τὰς συνηθέστερον τιθεμένας ἐρω- τήσεις καὶ ἐγειρομένας ἀντιρρήσεις ὑπὸ τῆς πελατείας τῶν ἀντιλυσσικῶν ἰνστιτούτων.	30

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καίτοι ἡ λύσσα, συγκρινομένη, πρὸς ἄλλας βαρείας νόσους τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι σχετικῶς σπανία, ἐν τούτοις αὕτη ἀποτελεῖ ἐν τῶν σοβαρῶν προβλημάτων τῆς δημοσίας υγιεινῆς. Ἡ καταπολέμησις αὐτῆς, θεωρητικῶς ἀπλή, ἐν τῇ πράξει παρουσιάζει πλείστας ὅσας δυσκολίας. Εἰς ταύτας δὲ ὑφείλεται ὁ σημαντικὸς εἰσέτι ἀριθμὸς τῶν ἐτησίως μολυνομένων ἐκ λυσσίωντων ζώων ἀτόμων καὶ οἱ, παρὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τοῦ παστερικοῦ ἐμβολίου, περιοδικῶς σημειούμενοι ἐκ λύσσης θάνατοι.

Μέχρι τοῦδε, ἡ παρ' ἡμῖν ὁργάνωσις διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐμβολίου καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κατὰ τῆς λύσσης προφυλακτικοῦ ἐμβολιασμοῦ περιελάμβανε δύο λυσσιατρεῖα, ἤτοι τὸ Δημόσιον Λυσσιατρεῖον Ἀθηνῶν καὶ τὸ Δημοτικὸν Λυσσιατρεῖον Θεσσαλονίκης καὶ ἕξ ἀντιλυσσικούς σταθμούς, ἐξ ὧν τέσσαρες κρατικούς (Πρεβέζης, Ρεθύμνου, Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ Πατρῶν) καὶ δύο δημοτικούς (Μεσσαλογίου καὶ Δράμας). Τὸ Δημόσιον Λυσσιατρεῖον Ἀθηνῶν, παρῆγε τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα ἐμβολίου διὰ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ἐπὶ πλεόν, εἰς αὐτὸ προσήρχοντο μολυνθέντες ἐξ ὄλων τῶν σημείων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν προφυλακτικὴν ἐμβολιασμόν. Ἀνάλογον ὑπηρεσίαν ἐξετέλει, διὰ τὴν περιφέρειαν Μακεδονίας καὶ Θράκης, τὸ Δημοτικὸν Λυσσιατρεῖον Θεσσαλονίκης. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀντιλυσσικούς σταθμούς, ὁ ρόλος αὐτῶν συνίστατο εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἀντιλυσσικῆς θεραπείας εἰς τοὺς λυσοδῆκτους τῆς περιφέρειας τῶν διὰ τοῦ ἐμβολίου τὸ ὁποῖον ἀπεστέλλετο ἐκάστοτε εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου Λυσσιατρείου Ἀθηνῶν. Σημειωτέον ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε παρασκευαζόμενον παρ' ἡμῖν ἀντιλυσσικὸν ἐμβόλιον εἶναι τὸ κλασσικὸν ἐκ ζῶντος σταθεροῦ λυσσικοῦ ἰοῦ.

Ἡ συγκεντρωτικὴ αὕτη ὁργάνωσις τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας παρουσιάζει πολλὰ μειονεκτήματα, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἶναι: α') ἡ διὰ λόγους οἰκονομικοῦς, οἰκογενειακοῦς ἢ συγκοινωνιακοῦς μὴ προσέλευσις πρὸς ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν εἰς τὰ πρὸς τοῦτο εἰδικὰ ἰδρύματα, ἢ ἡ, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω λόγων, ἐπιβράδυνσις τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς. καὶ β') αἱ δημιουργούμεναι ζημίαι ἐκ τῶν ἡμεραργιών καὶ τῶν δαπανῶν μετακινήσεως, οἰκήσεως καὶ διατροφῆς τῶν λυσοδῆκτων, μακρὰν τῆς οἰκογενιακῆς τῶν ἐστίας, ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα.

Οἱ ἀνωτέρω λόγοι καὶ τὸ ἀποδειχθὲν ἤδη ἐκ πλείστων στατιστικῶν γεγονότος ὅτι τὰ ἐκ ζῶντος λυσσικοῦ ἰοῦ ἐμβόλια δίδουν συχνότερον παραλυτικὰ συμβάματα ἢ τὰ ἐκ νεκροῦ λυσσικοῦ ἰοῦ τοιαῦτα, ἤγαγον τὸ Ὑπουργεῖον Κρατικῆς Υγιεινῆς καὶ Ἀντιλήψεως εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἀποκέντρωσιν τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐμελετήθησαν συγκριτικῶς αἱ διάφοροι μέθοδοι παρασκευῆς νεκροῦ ἀντιλυσσικοῦ ἐμβολίου, προκριθείσης τελικῶς τῆς μεθόδου τοῦ Hemht. Εἰδικὸς δὲ Καθηγητῆς τῆς Ὑγειονομικῆς Σχολῆς

μετέβη ἐν Γιουγκοσλαυΐα, ὅπου ἐμελέτησε ταύτην ἐν τῇ πράξει καὶ εἰσηγήθη τὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς.

Τὸ ἀποκεντρωτικὸν τοῦτο σύστημα θεραπείας θὰ διενεργεῖται, πρὸς τὸ παρόν, ὑπὸ τῶν οἰκείων Ὑγειονομικῶν Κέντρων, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἀποστέλλεται ἐκ τοῦ Δημοσίου Λυσσιατρείου Ἀθηνῶν ἡ ἀπαιτουμένη, διὰ τὰς ἀνάγκας ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ποσότης ἐμβολίου. Τοῦτου ἡ ἰσχὺς διατηρεῖται ἐπὶ 6 μῆνας ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς παρασκευῆς του, ἀναγραφομένης ἐπὶ τῆς περιεχοῦσης αὐτὸ φύσιγγος.

Βραδύτερον, τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα θὰ ἐπεκταθῇ καὶ τὸ ἐμβόλιον, συνοδευόμενον ὑπὸ λεπτομεροῦς ὁδηγίας, θ' ἀποστέλλεται εἰς τοὺς ἰδιώτας ἱατροὺς διὰ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐμβολιασμὸν τῶν μολυνθέντων πελατῶν των.

Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐξελέξεως ταύτης τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος ἀντιλυσσικῆς θεραπείας, ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως συνταχθῇ, πρὸς χρῆσιν τῶν ἐξασκούντων ἱατρῶν, σύντομος ἀλλ' ἀκριβὴς περιγραφὴ τῶν νεωτέρων περὶ λύσεως δεδομένων καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐνδείξεις τοῦ ἀντιλυσσικοῦ ἐμβολιασμοῦ καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς αὐτοῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἄρτι, ὑπὸ τοῦ **P. Remlinger**, (1) ἐκδοθὲν φυλλάδιον «Guide Pratique permettant à tout medecin de poser l'indication du traitement antirabique et d'appliquer celui-ci à domicile» τοῦ ὁποῖου τὸ παρὸν πίνημα ἀποτελεῖ παράφρασιν.

(1) Διευθυντὴς τοῦ Ἰνστιτούτου Παστέρ τῆς Ταγγέρης χαίρων διεθνοῦς φήμης διὰ τὰς πολυτληθεῖς πρωτοτύπους περὶ λύσεως ἐργασίας του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Όταν δηλῶθῇ τις ἡ μολυνθῇ ὁπωσδήποτε ὑπὸ λυσσῶντος ἢ ὑπόπτου ζώου, εἰς τὴν ἀνησυχίαν τὴν ὁποίαν προκαλεῖ τὸ ἀτύχημα τοῦτο, προστίθεται καὶ ἡ ἐνόηλσις ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς καὶ πολλάκις παρατεταμένης ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ἐργασίας του, ὡς καὶ ἡ φροντίς διὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαιτουμένων ἐξόδων μετακινήσεως.

Εὐτυχῶς, χάρις εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Fermi καὶ τῆς Ἱταλικῆς Σχολῆς, μεγάλη πρόοδος ἐσημειώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας. Ὁ δηγθεὶς δὲν ὑποχρεοῦται πλέον νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἑδραν τοῦ Ἀντιλυσσικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ φαινικοῦχον ἐμβόλιον ἀποστέλλεται διὰ τοῦ ταχυδρομείου καὶ αἱ ἐνέσεις γίνονται πλησίον τῆς κατοικίας τοῦ ἀσθενοῦς, πολλάκις δὲ ἐν αὐτῇ τῇ κατοικίᾳ αὐτοῦ, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀντιτετανικοῦ ὄρου ἢ ἀντιτυφικοῦ ἐμβολίου. Ἐξ ἄλλου, διὰ πολυαρίθμων πειραματικῶν ἐρευνῶν ὡς καὶ διὰ τῶν ἐπιβλητικῶν στατιστικῶν τῆς Ὑγειονομικῆς Ὁργανώσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, στηριζομένων ἐπὶ 755.182 ἐμβολιασμῶν, ἀπεδείχθη πλήρως ὅτι τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια εἶναι ἐξ ἴσου ἀποτελεσματικὰ πρὸς τὰ ἄλλα ἀντιλυσσικὰ ἐμβόλια. Εἶναι εὐνόητον ὅθεν διατὶ τὸ ἐμβόλιον τοῦτο κατακτᾷ ὅλοεν ἑδαφος καὶ διατὶ, μετὰ τὴν Ἱταλίαν, ἡ Σοβιετικὴ Ρωσσία, αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς, αἱ Ἀγγλικά, Ἰνδία, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Χιλή, ἡ Πολωνία, ἡ Παλαιστίνη, ἡ Αἰγύπτος, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Ἰσπανία καὶ τὸ Ἰσπανικὸν Μαρόκον, ὡς καὶ διάφοροι ἄλλαι χῶραι υἱοθέτησαν τὴν ἀποκέντρωσιν τοῦ ἀντιλυσσικοῦ ἐμβολιασμοῦ. Οὕτω τὸ Ἰνστιτούτον Παστέρ τοῦ Χάνου προμηθεύει τὸ Λάος· τὸ Ἰνστιτούτον τοῦ Μπράτσαβιλ, τὸ Καμερόν· τὸ Ἰνστιτούτον τῆς Ταγγέρης, τὸ Γιβραλτάρ, κλπ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, διὰ μόνου τοῦ φαινικοῦχου ἐμβολίου, ἐγένετο μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἐμβολιασμῶν ἢ δι’ ὅλων ὁμοῦ τῶν ἄλλων ἀντιλυσσικῶν ἐμβολίων.

Παρὰ τὴν ἀπλοποίησιν ταύτην τῆς ἐφαρμογῆς τῆς παστερικῆς θεραπείας, ὅταν τις δηγθῇ, ἀμυχθῇ (τσογγρανισθῇ), ἢ λειχθῇ ὑπὸ λυσσῶντος ἢ ὑπόπτου ζώου, ἐν πρώτοις ἐπιβάλλεται ὅπως καθορισθῇ κατὰ πόσον ἐνδείκνυται ἢ μὴ ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία. Ὁ καθορισμὸς ὅμως οὗτος προϋποθέτει ὠρισμένας γνώσεις, στοιχειώδεις βεβαίως, ἀλλ’ αἱ ὁποῖαι πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ διδασθοῦν. Ἐξ ἄλλου, ἡ παστερικὴ θεραπεία, ἡ ὁποία συνεχίζεται ἐπὶ δύο, τρεῖς καὶ ἐνίοτε τέσσαρας ἑβδομάδας, δὲν δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ ἀπολύτως πρὸς ἓνα κοινὸν ἀντιτυφικόν, ἢ ἀντιτετανικόν, ἢ ἀντιδιφθεριτικόν ἐμβολιασμόν. Καὶ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀπαιτοῦνται ὡσαύτως γνώσεις τινες, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑπερβάλλωμεν οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν δυσκολίαν. Πρόκειται περὶ μικροῦ προβλήματος λαβόντος εἰς τὰς διαφόρους χώρας διάφορον λύσιν. Εἷς τινας ἐξ αὐτῶν, τὸ ἐμβόλιον παρέχεται εἰς περιωρισμένον μόνον ἀριθμὸν ἀντιλυσσικῶν «σταθμῶν» ἢ «ιάτρεϊων», τὰ ὁποῖα διευθύνονται

ὑπὸ ἱατρῶν οἷτινες παρηκολούθησαν ἐπὶ βραχὺ τὸ Ἀντιλυσσικὸν Ἰνστιτούτον.

Ἀλλὰχρῶ, οἱ ἐμβολιασμοὶ ἐκτελοῦνται εἰς διάφορα νοσοκομεῖα, ἐργαστήρια, νομιατρικὰς ὑπηρεσίας; ὑπὸ ἱατρῶν οἱ ὅποιοι παρηκολούθησαν μίαν ἢ δύο ἐπεξηγηματικὰς διαλέξεις. Εἰς ἄλλας πάλιν χώρας, ἅπαντες οἱ ἱατροὶ δύνανται νὰ προμηθευθοῦν τὸ ἐμβόλιον καὶ νὰ κάμουν οἱ ἴδιοι τὰς ἐνέσεις, συμφώνως πρὸς τὰς γραπτὰς ὁδηγίας, αἷτινες ἀποστέλλονται συνημμένως εἰς αὐτοὺς.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συντάξεως ἐνὸς τοιούτου ἐπεξηγηματικοῦ σημειώματος, ἐσκέφθημεν ὅτι θὰ ἦτο εὐχερέστατον νὰ δοθοῦν εἰς τὸν ἱατρὸν αἱ ἀπαραίτητοι γνώσεις ἵνα δύναται νὰ προσδιορίξῃ τὴν ἐνδειξὴν τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας καὶ ἵνα ἐκτελῇ οὗτος ταύτην. Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν ἐπιδιώκει ἡ παρούσα μελέτη, ἐν τῇ ὁποίᾳ προσεπαθήσαμεν νὰ περιλάβωμεν τὰ ἀποτελέσματα τεσσαρακονταετοῦς ἐρεῦνης καὶ ἐφαρμογῆς τοῦ παστερικοῦ ἐμβολιασμοῦ. Θὰ ἤμεθα πολὺ εὐτυχεῖς ἐὰν αὕτη κατῳρῶνε νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἐτι μεγαλειτέραν διάδοσιν μιᾶς μεθόδου, ἥτις, ἀμέσως ἀπορρέουσα ἐκ τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεως τοῦ Παστέρ, δύναται, καὶ ἤδη κατὰ τὰς σημερινὰς δυσκόλους περιστάσεις, νὰ ἀπαλλάξῃ πολὺν κόσμον ἀπὸ πολλὰς ἀνησυχίας καὶ ἀπώλειαν χρόνου.

Τ

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ ΓΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΩΝ ΠΕΡΙ ΛΥΣΣΗΣ ΓΝΩΣΕΩΝ

Ἡ λύσσα εἶναι ὀξεῖα λοιμώδης νόσος, κοινὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ζῶα. Δὲν προκαλεῖται ἀπὸ ὁρατὸν μικρόβιον ἀλλ' ἀπὸ ὑπερμικροσκοπικὸν ὄργανισμὸν, διηθητὸν καὶ μάλιστα ὑπερδιηθητὸν, ἐπιδεκτικὸν διαχύσεως, φύγοκεντρήσεως καὶ καλλιεργείας (τοῦλάχιστον ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας), ἱκανὸν δὲ νὰ ἀναπαραγάγῃ τὴν ἀσθένειαν κατ' ἐπανάληψιν, ιδιότητες, τῶν ὁποίων ἡ σύμπτωσις φαίνεται κάπως παράδοξος. Ποία ἡ ἀκριβὴ φύσις τοῦ μικροσκοπικοῦ τούτου ὄργανισμοῦ; Βακτηρίδιον; Μία τῶν ἐξελικτικῶν μορφῶν ἐνὸς μικροσποριδίου (*Glugea Lyssae*) τοῦ ὁποίου τὰ σωματῖα τοῦ *Negri* ἀντιπροσωπεύουν ἕτερον στάδιον; Μία λοιμογόνος πρωτεΐνη; Ὁμολογοῦμεν τὴν πλήρη ἡμῶν ἀγνοίαν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἡ διεθνὴς Συνδιάσκεψις τῆς λύσσης τοῦ 1927 ἔκρινεν ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς πρωτοζωικῆς ἢ τῆς βακτηριακῆς φύσεως τοῦ λυσσικοῦ ἰοῦ. Αἱ αὗται ἐπιφυλάξεις ἰσχύουν καὶ σήμερον.

Ὁ κύων ἀποτελεῖ τὸν κατ' ἐξοχὴν φορέα τοῦ ἰοῦ. Μεταδίδει τὴν νόσον εἰς τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀναλογίαν 93ο)ο περίπου τῶν περιπτώσεων. Ἐπεταὶ ἡ γαλῆ, μὲ ποσοστὸν 5ο)ο. Αὐτόματος λύσσα δὲν ἀναπτύσσεται οὔτε ἐπὶ ζώων οὔτε ἐπὶ ἀνθρώπων. Πᾶσα περίπτωσις λύσσης προκύπτει ἀναγκαστικῶς ἐκ προγενεστέρας προσβολῆς, ἀλλ' εἰς τὰ ζῶα, τὸ σημεῖον εἰσβολῆς τῆς νόσου παραμένει εὐκόλως ἀφανές. Τὰ ὑπὸ λυσσῶντος ζώου μολυνόμενα ἄτομα δὲν προσβάλλονται ἅπαντα ὑπὸ λύσσης. Ὑπολογίζουσι εἰς 15ο)ο μόνον τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων οἱ ὅποιοι, δηχθέντες ὑπὸ λυσσῶντων κυνῶν καὶ μὴ ὑποστάντες θεραπείαν, προσβάλλονται ὑπὸ

της νόσου. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἀνέρχεται εἰς 60 ο)ο ὅταν πρόκειται περὶ δῆγματος λύκου ἢ δῆγματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

Ὁ χρόνος τῆς ἐπιώσεως δὲν παρουσιάζει τὴν σταθερότητα τὴν πατηγρομένην εἰς τὰς πλείστας τῶν λοιμωδῶν νόσων. Ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ὅταν ὁ ἴος, καλλιεργηθεὶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐντὸς τῶν περιφερικῶν νέρων, μεταφέρεται δι' αὐτῶν εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα. Ἡ ἐπιώσις θὰ εἶναι ὅθεν πολὺ βραχεῖα εἰς περιπτώσιν δῆγματος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ὀλίγον μακροτέρα προκειμένου περὶ δῆγματος τῶν ἄνω ἄκρων, πολὺ μακροτέρα ὅταν τὰ δῆγματα κεῖνται ἐπὶ τῶν κάτω ἄκρων. Συνήθως νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἔσχατα ὅρια δέκα περίπου ἡμέρας καὶ δύο ἕως τρία ἔτη. Εἰς τὸ πλεῖστον ὅμως τῶν περιπτώσεων, ἡ λύσσα ἐκδηλοῦται τριάκοντα ἕως ἐξήκοντα ἡμέρας ἀπὸ τοῦ δῆγματος. Ἡ ἐντυλυστικὴ θεραπεία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀγών ταχύτητος μεταξὺ τοῦ ἰοῦ ὀδεύοντος κατὰ μῆκος τῶν νέρων πρὸς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα καὶ τοῦ ἐμβολίου ὀδεύοντος ὡσαύτως πρὸς αὐτὸ ἀλλὰ διὰ τῆς λεμφατικῆς ὁδοῦ. Σκοπὸς ὅθεν τῆς παστερικῆς μεθόδου, μόνης προληπτικῆς θεραπείας τῆς λύσσης, εἶναι ὁ ἐμβολιασμός τῶν μολυνθέντων ἀτόμων δι' ἐμβολίου φθάνοντος εἰς τὰ κέντρα πρὶ τοῦ ἰοῦ καὶ ἀνυποποιοῦντος αὐτὰ κατὰ τρόπον καθιστώντα ἀδύνατον τὴν ἀνάπτυξιν ἐν αὐτοῖς τοῦ ἰοῦ.

Τὸ δῆγμα λυσσῶντος ζῴου ὑπὸ οὐδενὸς χαρακτηριστοῦ διακρίνεται τοῦ δῆγματος ὑγινοῦς ζῴου. Ἡ καθυστέρησις τῆς ἐπουλώσεως οὐδεμίαν ἔχει διαγνωστικὴν ἀξίαν. (Ο)τι ἐλέχθη περὶ τῆς υπερμικροσκοπικῆς γύσεως τοῦ παθογόνου μικροβίου τῆς λύσσης μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ πλέον λεπτομερὴς μικροσκοπικὴ ἐξέτασις τοῦ αἵματος ἢ τοῦ ὑγροῦ τῆς πληγῆς δὲν δύναται νὰ μᾶς παράσχῃ τὴν παραμικρὰν πληροφορίαν. Ἡ νεκροψία οὐδεμίαν ἀποκαλύπτει ἀλλοιώσιν χαρακτηριστικὴν τῆς λύσσης. Τούναντίον, ἡ διὰ τοῦ μικροσκοπίου διαπιστώσις σωματίων τοῦ Negri εἰς τὸ κέρας τοῦ "Αμμονος καὶ τὰ κύτταρα τοῦ Pürkinje τῆς πάρεγκεφαλίδος ἔχει μεγάλην διαγνωστικὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἂν μία θετικὴ παρατήρησις ἐπιτρέπει ἰσχυράν ὑπόνοιαν ὑπὲρ τῆς λύσσης, μία ἀρνητικὴ στερεῖται σημασίας. Ἐν τῇ πραγματικότητι δὲν ὑφίσταται εἰμὴ εἰς καὶ μόνος τρόπος διαγνώσεως τῆς λύσσης. Οὗτος συνίσταται εἰς τὴν λήψιν μικροῦ τεμαχίου ἐκ τοῦ προμήκους τοῦ ὑπόπτου ζῴου καὶ τὸν ἐμβολιασμόν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐνδοεγκεφαλικῆς ὁδοῦ, ἐπὶ ἀλλουδεκτικοῦ ζῴου, κονίλιου ἢ ἰνδοχοιριδίου. Εἰς τὸ πλεῖστον τῶν περιπτώσεων, ἡ ἀσθένεια ἐκδηλοῦται ἀπὸ τῆς δεκάτης πέμπτης μέχρι τῆς εικοστῆς ἡμέρας, παρατρουῦνται ὅμως ἐνίοτε καὶ βραχυτέρα ἐπιώσεις (ἐλάχιστον ὅριον τρεῖς ἕως τέσσαρες ἡμέραι διὰ τοὺς ἐνισχυμένους ἰούς) ὅπως καὶ πλέον παρατεταμένα τοιαῦτα (πολλαὶ ἐβδομάδες διὰ τοὺς ἐξησθενημένους ἰούς). Ὅπωςδήποτε, οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ ἀναιμειώωμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πειραματικῶν ἐμβολιασμῶν διὰ νὰ ὑποβάλωμεν τὸν δειγθέντα εἰς θεραπείαν.

Ἡ λύσσα εἶναι ἐξ ἀρχῆς νόσος τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἀπαν τὸ κεντρικὸν καὶ περιφερικὸν νευρικὸν σύστημα τοῦ λυσσῶντος ἀνθρώπου ἢ ζῴου περιέχει τὸν ἴον. Ἐκ τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος ὁ ἴος φθάνει εἰς τοὺς σιελογόνους ἀδένες, ὅπου ἀνευρίσκεται σταθερῶς ὅπως καὶ εἰς τὸν ἴδιον τὸν σιάλον. Ὁ λυσσικὸς ἴος συναντᾶται ἐπίσης

εἰς τὴν βλένναν τοῦ στομάχου καὶ τοῦ δωδεκαδακτύλου, εἰς τοὺς δακρυογόνους καὶ τοὺς μαζικοὺς ἀδένες, εἰς τὸ πάγκρεας, τὰ ἐπινεφρίδια καὶ ἐνίοτε εἰς τὸν σπλῆνα, τοὺς νεφροὺς, τοὺς ὕρχεις, κλπ. Εἰς τὸ γάλα καὶ τὸ αἷμα ὁ ἰὸς σπανιώτατα ἀνευρίσκεται, δὲν ὑπάρχει δὲ εἰς τὴν χολήν, τὰ οὖρα καὶ τὸ αἷμα.

Ὁ λυσοσικὸς ἰὸς, ὡς ὑπάρχει εἰς τὸν σίκλον ἢ τὰ νευρικὰ κέντρα τῶν λυσσώντων ζώων, λέγεται ἰὸς τῶν ὁδῶν. Οὗτος ἐξασθενεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θερμότητος, τοῦ φωτός, τῆς ξηράνσεως, τῶν ἀντισηπτικῶν, κλπ. Τὸ ψῦχος, ἡ ἀτμοσφαιρικὴ πίεσις, ἡ γλυκερίνη οὐδόλως σχεδὸν ἐπιδρῶν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ ἰὸς τῶν ὁδῶν δύναται νὰ ἀναζωπυρωθῇ διὰ τῆς διαβιβάσεώς του δι' ὠρισμένων ζώων: κονίκλου, Ἰνδικοῦ χοιριδίου, μὐός, γαλῆς, κυνός, κλπ. Ἐὰν τὸν ἰὸν τῶν ὁδῶν ἐγγύσωμεν ὑπὸ τὴν σκληρὰν μὲνινγα κονίκλου, μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου ἐμβολιάσωμεν διὰ μικροῦ τεμαχίου τοῦ προμήχους αὐτοῦ ἕτερον κόνικλον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ στάδιον τῆς ἐπώσεως τῆς νόσου βαθμῶδον βραχύνεται μέχρις οὔ, μεθ' ὠρισμένου ἀριθμοῦ ἐμβολιασμῶν, κατέλθῃ καὶ μείνῃ σταθερὸν εἰς 7 ἢ 8 ἡμέρας. Τὸν οὕτω τροποποιηθέντα ἰὸν, κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐπώσεως, ὀνομάζομεν σταθερὸν ἰὸν. Ὁ σταθερὸς ἰὸς εἶναι ὁ μόνος χρησιμοποιούμενος διὰ τὴν ἀντιλυσοσικὴν θεραπείαν.

II

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΥΣΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Δύο παράγοντες πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν:

- 1) Τὸ δηχθὲν ἄτομον.
- 2) Τὸ δηξάν ζῶον.

1. Ἐξέτασις τοῦ δηχθέντος ἀτόμου.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ δηχθέντος ἀτόμου, ἢ τοῦ νομίζοντος ὅτι ἐδήχθη, ἢ τοῦ εἰκάζοντος ὅτι ἐμολύνθη καθ' οἷονδῆποτε ἄλλον τρόπον ὑπὸ λυσσώντος ἢ ὑπόπτου ζώου, ἔχει μεγάλην σημασίαν. Πολλάκις ὁ ἰατρός δύναται νὰ τὸ καθησυχάσῃ μὲ μίαν λέξιν, καὶ διαβεβαιώνων ἀμέσως αὐτὸ ὅτι ἡ ἀντιλυσοσικὴ θεραπεία εἶναι περιττή, νὰ τὸ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ μεγάλης φροντίδας.

Α) Ἐδήχθη ἢ νομίζει ὅτι ἐδήχθη.—Θεμελιώδης διάκρισις: ἐδήχθη εἰς γυμνὴν ἐπιφάνειαν ἢ διὰ μέσου τῶν ἐνδυμάτων;

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δυνατόν νὰ πρόκειται περὶ ἀπλοῦ μώλωπος προκληθέντος ὑπὸ τοῦ ρύγχους τοῦ ζώου. Ἐνίοτε τὸ ζῶον ἀρπάζει τὴν χεῖρα τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ τὴν δαγκάσῃ χωρὶς ὅμως νὰ προκαλέσῃ τὴν παραμικρὰν πληγὴν, εἴτε διότι οὗτος ἐγκαίρως ἀπέσυρε ταύτην, εἴτε διότι τὸ ζῶον δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐμπήξῃ τοὺς ὁδόντας του. Καὶ μετ' ὅταν φακὸν ἀκόμῃ, οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη παρατηρεῖται λύσις συνεχείας τῶν ἰστών, διὰ τῆς ὁποίας τὸ μικρόβιον θὰ ἠδύνατο νὰ διεισδύσῃ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὁ ἰατρός δέον ἀμέσως καὶ ἀπολύτως νὰ καθησυχάσῃ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ἀντιθέτως, ἡ παραμικρὰ ἐπιδερ-

μικὴ ἀμυχή, ἀπογυμνοῦσα τὸ δέριμα, δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἐνδειξιν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, πρέπει νὰ διαπιστώσωμεν κατὰ πόσον τὰ ἐνδύματα διετρήθησαν ἢ ἐσχίσθησαν. Δυνατὸν ἢ πληγὴ νὰ προσελθῇ διὰ μέσου ἐνδύματος ἢ ἐσώρρουχου, ὅποτε δεόν νὰ διαπιστωθῇ ἂν ὑπάρχῃ λύσις συνεχείας ἐπὶ τοῦ ὕφασματος, ἢ ἂν ἡ πληγὴ εὐρέθῃ ἀπομεμονωμένη ἀπὸ τοῦ ὀδόντους καὶ διὰ πάχους ἐνὸς τοῦλάχιστον ἐνδύματος. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τὸ καλλίτερον εἶναι νὰ μὴ ἐπαυναπυθῶμεν ἐπὶ τῶν ἐξηγήσεων τοῦ ἐνδιαφερομένου, ἀλλὰ νὰ παρακαλέσωμεν αὐτὸν νὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιόν μας ἀκριβῶς ὅπως ἦτο ἐνδεχόμενος κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ζώου. Τὰ ἐνδύματα καὶ ἐσώρρουχα θὰ ἐξετασθοῦν ἐπισταμένως, ἐὰν δὲ διαπιστωθῇ ὅτι ταῦτα δὲν ἐσχίσθησαν οὔτε διετρήθησαν, ἢ ἀκόμη ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν παρέμεινεν ἄθικτον, τότε δὲν πρόκειται περὶ δῆγματος, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλὰ περὶ ἀπλῆς πληγῆς διὰ ξέσεως (γρατσουνίσματος), προκληθεῖσης διὰ συρμοῦ τῶν ὀδόντων ἐπὶ τῶν ἰστών. Τὸ εἶδος τῆς πληγῆς ἐνισχύει πολλάκις τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει ἡ ἀκεραιότης τῶν ἐνδυμάτων. Ἀντὶ δύο στιγματῶν ὀδόντων, τὰς ὁποίας συνήθως εἶναι χαρακτηριστικὰ τοῦ δῆγματος, παρατηροῦμεν μίαν γραμμοειδῆ πληγὴν, συνήθως ἐπιπολαίαν, περιβαλλομένην ὑπὸ ζώνης ἱστῆς παρουσιάζει ἐκχυμώσεις. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα εἶναι πάντως δευτερεύοντα, μεγαλύτεραν δὲ σημασίαν δέον ν' ἀποδίδωμεν εἰς τὴν κατὰστάσιν τῶν ἐνδυμάτων, τὰ ὁποῖα, ἐὰν εἶναι ἄθικτα, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μὴ ἀνησυγῶμεν, ἔστω καὶ ἂν ἡ πληγὴ εἶναι μεγάλη, βαθεῖα καὶ αἱμάση ἀφθόνως καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὸν ψευδοδηγθέντα ὅτι παρομοίᾳ πληγῇ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκληθῇ καὶ διὰ ζωηρᾶς ἑλξεως ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων δι' ἄλλου ἀντικειμένου, ἐκτὸς τῶν ὀδόντων, νὰ καθησυχάσωμεν δὲ αὐτὸν ἀπολύτως.

Ὁ κανὼν ὅμως οὗτος, δηλαδὴ ὅτι ἡ ἑλλειψὶς λύσεως συνεχείας ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν, ἔστω καὶ ἂν τὸ δῆξαν ζῶον εἶναι λυσσῶν, παρουσιάζει ἐξαίρέσεις τινάς:

α') Ἡ δῆξις ἐγένετο ἐπὶ χαλαροῦ ὕφασματος, ὡς π.χ. ἐπὶ μαλλίνῃ κάλτσας ἢ τρικὸ, ὅποτε οἱ αἰχμηροὶ ὀδόντες τοῦ κυνὸς ἢ τῆς γαλῆς ἠδυνήθησαν διὰ διέλθουν διὰ τοῦ ὕφασματος χωρὶς νὰ ἀφίσουν ἔλκην.

β') Τὸ δῆγμα ἐγένετο διὰ μέσου λεπτοτάτου ὕφασματος, πλεκτοῦ χειροκτίου, λινοῦ πανταλονίου, κλπ. τὸ ὁποῖον δὲν ἐσχίσθη μὲν ἄλλο διεβράχῃ διὰ τοῦ σιάλου καὶ οὗτος δυνατόν νὰ ἦλθεν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τὴν πληγὴν καὶ νὰ τὴν ἐμόλυνεν.

γ') Τὸ δῆγμα δυνατόν νὰ ἔγινεν ἐπὶ μέρους τοῦ σώματος, τοῦ ὁποῖου, ὡς ὁ λαιμὸς ἢ ὁ καρπὸς τῆς χειρὸς, εὐρίσκεται εἰς τὸ μεταίχμιον κεκαλυμμένων καὶ μὴ μερῶν τοῦ σώματος, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθαι νὰ γνωρίσωμεν ἂν τὸ δῆγμα ἐγένετο διὰ μέσου ἢ μὴ τοῦ ἐνδύματος.

δ') Μία γυναῖκα ἐδήχθη εἰς τὸν μηρόν, τὰ δὲ ἐνδύματα αὐτῆς εἶναι ἀπολύτως ἄθικτα. Εἶναι ὅμως βεβαία ὅτι ὁ κύων ἢ ἡ γαλῆ δὲν ἐπέρασεν τὴν κεφαλὴν των ὑπὸ τὴν φούσταν καὶ, παρὰ τὸ φαινόμενον δὲν ἔδηξαν τὴν γυμνὴν σάρκα τῆς; Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι ἐν ἀμφιβολίᾳ θὰ ἐνεργοῦμεν ὡς ἐὰν τὸ ἄτομον ἐδήχθη ἐπὶ γυμνῆς ἐπιφανείας.

Β) Νομίζει ότι ἐμολύνθη οὐχὶ διὰ δῆγματος ἀλλ' ἄλλως πως.—Τὰ ἀμυχθέντα (τσουγγρανισθέντα) ἄτομα διατρέχουν τὸν αὐτὸν κίνδυνον μὲ τὰ δηχθέντα. Οἱ ὄνυχες τῆς γαλῆς εἶναι ἐπικίνδυνοι, διότι αὕτη τοὺς λείχει, οἱ τῶν κυνῶν ὡσαύτως, διότι ρυπαίνονται ἀπὸ τὸν σίαλον. Τὰ ὄνυχίσματα (τσουγγρανίσματα) συνεπάγονται μάλιστα ἀρκετὰ σοβαρὰν πρόγνωσην. Εἶναι μὲν ἐπιπόλαια, ἀλλὰ θίγουν μέγαν ἀριθμὸν νευρικῶν ἐπιδερμικῶν ἀπολήξεων.

Ἄτομα λειχθέντα ἐπὶ ἐκδορῶν διατρέχουν τὸν αὐτὸν κίνδυνον μὲ τὰ δηχθέντα ἢ ἀμυχθέντα (γρατσουνισθέντα). Ὡσαύτως ὑφίσταται θετικὸς κίνδυνος ἐξ ὅλων τῶν περιστάσεων τῶν ὁποίων ἡ ἐπέμβασις γίνεται αἰτία ὥστε ἡ πλέον μικρὰ πληγὴ—καὶ ἐν ἀνάγκῃ τὸ δέρμα θὰ ἐξετασθῇ διὰ τοῦ φακοῦ—να μολυνθῇ διὰ λυσσικοῦ ἰοῦ. Πόσοι κάτοχοι κυνῶν δὲν ἐμολύνθησαν ἐπὶ παρωνυχίδων καθ' ἣν στιγμὴν προσεπάθουν νὰ ἐξαγάγουν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πάσχοντος ἐκ παραλυτικῆς λύσεως ζῶον τὸ ὁστοῦν, τὴν βδέλλαν, τὸ ξένον σῶμα τὸ ὁποῖον ἐνόμιζον ὅτι εὐρίσκετο ἐν αὐτῷ! Πόσοι κτηνίατροι δὲν ἐμολύνθησαν ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν νεκροψίας, διὰ τῆς ἐξ Ἰσοῦ πρὸς τὸν σίαλον μολυσματικῆς βλέννης τοῦ στομάχου ἢ τοῦ δωδεκαδακτύλου, τῆς ἑλθοῦσης εἰς ἐπαφὴν μὲ πληγὰς τῶν χειρῶν! Αἱ μικραὶ πέριξ τῶν ὀνύχων πληγαὶ εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνοι, ὥς ἐκ τῶν πολυπληθῶν νευρικῶν ἀπολήξεων.

Καίτοι ἐνταῦθα θίγομεν περιπτώσεις ὅπως ἐξαιρετικᾶς, ὀφειλομένη ἐν τούτοις νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι μία ἔμμεσος ἐπαφὴ μὲ τὸν σίαλον δύναται νὰ προκαλῇ λύσαν. Εἰς θεριστῆς δίδει, διὰ πασσάλου, τὸ χαριστικὸν κτύπημα εἰς λυσσῶντα κύνα, ὅστις, ὥς συμβαίνει πολλάκις, πρὶν ἀποθάνῃ, ὑποδάκνει ὅτιδήποτε συναντήσῃ ἔμπροσθέν του. Ἀποκομίζων τὸν πασσάλον τοῦτον, ὁ θεριστῆς προκαλεῖ ἐκδορὰν ἐπὶ τῆς χειρὸς του καὶ ὑποκύπτει εἰς τὴν λύσαν.—Μία μαγεύρισσα, φέρουσα ἐκδορὰς εἰς τὰς χεῖρας, καὶ καθαρίζουσα τὸ ξύλινον πινάκιον λυσσῶντος κυνός, μολύνεται καὶ ἀποθνήσκει ἐκ λύσεως.—Λυσσῶν κύων καταδιώκει γαλῆν, τὴν ὁποίαν δὲν καταρθώνει μὲν νὰ δῇξῃ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τριχώματός της καταλείπει σίαλον. Ἡ κυρία της τὴν θωπεύει καὶ ἀποθνήσκει ἐκ λύσεως, ἐνῶ ἡ γαλῆ παραμένει σῶα καὶ υγιής.—Λυσσῶν κύων σκίζει τὴν περισκελίδα παιδιοῦ. Ἡ μήτηρ κόπτει διὰ τῶν ὀδόντων τὴν κλωστήν μὲ τὴν ὁποίαν ἐμβαλλῶναι τὸ σχισμὸν, ἀλλὰ προκαλεῖ ἐπὶ τῶν χεῖλέων της μικρὰν πληγὴν ἣτις ἐπιφέρει τὸν θάνατον ἐκ λύσεως μετὰ δέκα τέσσαρας ἡμέρας. Τονίζομεν καὶ πάλιν ὅτι πρόκειται περὶ ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν περιβάλλον, ὁ λυσσικὸς ἰὸς καταστρέφεται ταχέως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός, μετὰ εἰκοσι τέσσαρας δὲ ὥρας, ὁ πεσὼν ἐπὶ τοῦ ἑδάφους ἢ ἐναποθεθεὶς ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων σίαλος ἔχει, ὥς φαίνεται χάσει ἀπολύτως τὴν λοιμογόνον δύναμιν. Οὐχ' ἤττον ὅμως, ἔχτομον τὸ ὁποῖον δένει π.χ. λυσσῶντα κύνα καὶ τὸ ὁποῖον τραυματίζεται ἐκ τοῦ σχοινοῦ ἢ τῆς ἀλυσίδας τοῦ ζώου, τὴν ὁποίαν ὁ σίαλος αὐτοῦ ἔχει μολύνει, πρέπει νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν.

Ἡ πρώτη Διεθνὴς Ἀντιλυσσικὴ Συνδιάσκεψις (1) ἀπεφάνθη ὅτι ἡ υγιὴς ἐπιδερμὶς δὲν ἀπορροφᾷ τὸν λυσσικὸν ἰόν. Ἐπομένως, ὅταν τις δέχθῃ ἐπὶ τῶν χειρῶν του σίαλον ἢ ἐθώπευσε ζῶον τοῦ ὁποίου τὸ τρί-

χρωμα είναι μολυσμένον, δέον νὰ μένη ἡσυχον, ἐὰν μετ' ἐπισταμένῃ ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ διὰ τοῦ φακοῦ, ἐξέτασιν, τὸ δέρμα εὐρεθῇ ἀπολύτω ἄθικτον. Δέον νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τούτοις ὅτι ἄτομα, προσερχόμενα νὰ συμβουλευθῶν ἱατρὸν πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν μόλυνσιν, δύνανται νὰ φέρουν, ἐπὶ τῶν χειρῶν π.χ., μικρὰς πληγὰς ἐπικεκαλυμμένας δι' ἐφελκίδος τόσον ξηρὰς καὶ τόσον παχείας, ὥστε αὕτη νὰ φαίνεται ἀδιαπέραστος εἰς τὸν σιάλον. Καὶ εἶναι αὐτονόητον ὅτι, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, μᾶς ἐνδιαφέρει οὐχὶ ἡ παρούσα κατάστασις τῆς πληγῆς ἀλλ' ἐκείνη εἰς ἣν εὐρίσκετο αὕτη κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς μόλυνσεως ὑπὸ τοῦ σιάλου. Ὁ ἐνδιαφερόμενος πρέπει ὅθεν νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν μνήμην τοῦ καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐνθυμηθῇ ἐὰν ἡ πληγὴ, καθ' ἣν στιγμὴν ἡδύνατο νὰ μολυνθῇ, εὐρίσκετο ἐν ἐνεργείᾳ ἢ ἡτο ἤδη κεκαλυμμένη δι' ἐφελκίδος.

Ἡ αὕτη Συνδιάσκεψις τῆς λύσεως ἀπεφάνθη ὅτι εἶναι φρόνιμον νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν παστερικήν θεραπείαν τὰ ἄτομα τῶν ὁποίοι οἱ βλεννογόνοι ἐμολύνθησαν διὰ τοῦ τοῦ (χειλικὸς βλεννογόνος, ἐπιπυρκαῖα, κλπ). Εἶναι ὄντως δύσκολον νὰ καθορίσωμεν μετ' ἀκριβεῖς κατὰ πόσον βλεννογόνος τις παρουσιάζει ἢ μὴ μικρὰς λύσεις συνεχεῖς Πειραματικῶς, βλεννογόνοι τινές, ὡς π.χ. ἡ βλεννομεμβράνη τῆς ρινὸς δύνανται νὰ ἀπορροφῇ τὸν ἰὸν καὶ, ὡς φαίνεται, τοῦτο παρατηρεῖται καὶ κλινικῶς. Οὕτω, Νεαπολιτανὸς τις, ἐπιθυμῶν νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς φίλους τοῦ ὅτι ὁ κύων τοῦ δὲν ἦτο προσβεβλημένος ἐκ λύσεως, εἰσγχεῖν εἰς τὰς ρινικὰς τοῦ κοιλότητος τὸ ἄκρον τῆς γλώσσης τοῦ ζῶ καὶ ἐμολύνθη. Ἐτερον παράδειγμα εἶναι ἡ περίπτωσις νεαροῦ Ἑλλήνι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἱκανοποιεῖ εἰς τὸ ὑπαιθρον φυσικὴν τὴν ἀνάγκην. Εἰς κύων τὸν ἐπλησίασεν καὶ ἀφοῦ ὠσφράνθη, ἔλειξε τὴν ἔδρ αὐτοῦ καὶ ἐξηφανίσθη. Ὁ νέος δὲν ἀνησύχησεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ λύσεως, μὴ ἀνακαλυφθείσης ἄλλης τινος αἰτιολογίας.

Γ) Ἡ ἐνδεικνυμένη θεραπεία τῶν πληγῶν.— Προκειμένην περὶ πληγῆς, εἴτε ἐκ δήξεως, εἴτε δι' ὀνυχίσματος εἴτε οἰασθήποτε λύσεως συνεχείας τοῦ δερμάτος, μόλυνθεις ὑπὸ τοῦ σιάλου, εἶναι σκότος ἢ καυτηρίασις αὐτῆς; Σήμερον ἡ καυτηρίασις αὕτη ἐπάυσε νὰ εἴη τὴν σημασίαν ἣτις ἀπεδίδετο εἰς αὐτὴν πρὸ τῆς παστερικῆς μεθόδου. οὐδεμιᾷ περιπτώσει αὕτη μᾶς ἀπαλλάσσει τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀντικλητικῆς θεραπείας. Δύναται τις μάλιστα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι αὕτη ὑποβάλλει τὸν ἀσθενῆ εἰς ἀνωφελεῖς πόνους καὶ ὅτι ἐξασθενεῖ τὴν ζωτικότητά τ' αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ εἰς τὴν πάλιν κατὰ τῆς μόλυνσεως δύνανται νὰ εἶναι χρήσιμοι. Ὅπως δὲ ποτε, ἐν τῇ πράξει, συμβουλευοίμεν τὴν ἀποχὴν, ἐκτὸς ἂν ὁ ἱατρὸς εὐρίσκειται παρὰ τῷ ἀσθενεῖ πρὸς παρελεύσεως ἡμισείας ὥρας ἀπὸ τοῦ ἀτυχήματος. Μία ἀπλὴ πλύσις διάλυμα σουμπιμέ, ἢ μὲ ἄλλο ἀντισηπτικόν, ἢ ἀπλῶς μὲ καθαρὸν ὕδωρ ἀρκεῖ ἢ ἐνέργεια αὐτῆς εἶναι κυρίως μηχανικὴ. Ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ἐξ ὁρίων εἰδικῶν περιπτώσεων (δῆγματα λύκου), αἱ χημικαὶ οὐσίαι (νιτρικὸς ἄργυρος, θεικὸς χαλκός, θεικὸν ἢ νιτρικὸν ὀξύ) δέον νὰ προτιμῶνται ἀπὸ τὸν περικοκαυτήρα ἢ τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον, ἄλλοτε χρήσει. Οἱ φόβοι ἀναπτύξεως τετάνου, συνεπειᾶ δηγμάτων, ἀποτιλὺνται ὑπερβολῇ. Ζήτημα προληπτικῆς ἐνέσεως ἀντιτετανικοῦ ὁροῦ, εἰς ἐξ ὁρίων μόνον περιπτώσεις ἀντιμετωπίζεται (βαθεῖα σύνθλιψις ἰστῶν πληγῶν ρυπανθεῖσαι μὲ χῶμα, δῆγματα ἵππου, κλπ.).

Τὰ δῆγματα ἐπουλῶνONTAI συνήθως τυχέως. Οὐδεμία εἰδικὴ θεραπεία ἐνδείκνυται ἐκτὸς τῆς συνήθους διὰ κοινὰς πληγὰς. Μία ἀπλὴ πείδεις τῆς πληγῆς, διὰ τὴν προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ κοινιοτοῦ καὶ τῆς τριβῆς τῶν ἐνδυμάτων, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρκετὴ. Ἐάν ρειάζεται ραφή τοῦ τραύματος, τὴν κάμνομεν ἀργότερον. Εἶναι αὐτοτόνοτον ὅτι θὰ ἦτο μέγα σφάλμα νὰ προβῶμεν εἰς αὐτοπλασίαν, ἐφ' ὅσον αὕτη θὰ καθυστερεῖ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας.

Δ) «Παρείσακτοι».—Θεραπείαι φιλοφροσύνης.—Δὲν εἶναι νομίζομεν ἀνάγκη νὰ ἐπισύρωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἐξασκούντων ἰατρῶν ἐπὶ τῶν «παρειακτῶν τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας», τοὺς ὁποίους συναντῶμεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ οἱ ὁποῖοι ἀφθονοῦν εἰς τινὰ Ἰνστιτοῦτα καὶ τινὰς χώρας. Εἶναι αὐτοτόνοτον ὅτι ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία—καὶ εἶναι τοῦτο ἐν τῶν πολλῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἀποκεντρώσεως τοῦ μβολιασμοῦ—ἐλκύει πολὺ ὀλιγωτέρους «παρειακτοὺς» ὅταν ἐφαρμόζεται ἐγγὺς τῆς κατοικίας τοῦ πάσχοντος ἢ ὅταν προϋποθέτει δωρεάν ἀξείδιον εἰς μεγάλην πόλιν καὶ δὴ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐροπορικῶς. Τοῦναντίον, θεωροῦμεν ἀπαραίτητον ὅπως ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν κατὰ τῶν «θεραπειῶν φιλοφροσύνης» τὰς ὁποίας, ὑπὸ διάφορα ροσχήματα, ἐκλιπαροῦν πολλάκις νευροπαθεῖς λυσσόφοβοι, κλπ. Ἐάν ποκῶμεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν των, ὁ φόβος τῆς λύσεως ἀντικαθίσταται ἴσως εἰς τὰ ἄτομα αὐτὰ ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς θεραπείας, κατηγορουμένης ἰς προξένου πλήθους φανταστικῶν κακῶν. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι εἰ ὁ δυστυχὴς ἐμβολιαστὴς ὑφίσταται τότε πραγματικὴν καταδίωξιν. Ἐν ἄριστον ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας πρὸς ἐκφοβισμόν εἶναι ὅτι ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία προδιαθέτει τὸν ὁργανισμόν εἰς παραλυτικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐπὶ τοῦ μέσου τούτου ὅλοι οἱ διευθύνται Ἰνστιτοῦτων μωφονοῦν. Δυνάμεθα αἶφνης νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὴν περίπτωσιν Ρωσδος τινὸς διδασκαλίσσης καὶ τὴν περίπτωσιν νεαροῦ Ἀλγερινοῦ, ὁποῖοι, τῇ αἰτήσει των, ὑπεβλήθησαν εἰς θεραπείαν, ἡ πρώτη διὰ νὰ ὀση τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς μαθητὰς τῆς, καὶ ὁ δεύτερος διὰ νὰ θαυρήνῃ τὴν μνηστὴν του, ἥτις εἶχε δηχθῇ ὑπὸ λυσσῶντος κυνός, καὶ πλῆρωσαν ἀμφοτέρω τὸν ζῆλόν των διὰ σοβαρωτάτων παραλυτικῶν ἐκδηλώσεων.

2. Ἐξέτασις τοῦ δήξαντος ζώου.

Ταυτοχρόνως μὲ τὸ δηχθὲν ἄτομον, ὁ ἰατρὸς δέον ν' ἀσχοληθῇ καὶ μὲ τὸ δηξάν ζῶον. Ποῖον εἶναι τὸ ζῶον ποῦ σὰς ἐδηξεν; Διατὶ σὰς ἔδε; καὶ ἰδίως: τί ἀπέγινεν; Εἶναι αἱ πρῶται ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ἔπει νὰ κάμωμεν. Τὸ ζῶον δυνατὸν νὰ ἔθανεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ νὰ ἐφοβῆται, ἢ νὰ ἐξηφανίσθη, ἢ νὰ παρέμεινεν ἄγνωστον εἰς τὸν δηχθέντα. δυνατὸν νὰ εὗρισκεται ἐν ζωῇ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἄρρωστον, ἢ πάλιν νὰ καὶ νὰ εἶναι ὑγιές. Τὶ ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις;

Α) Τὸ ζῶον ἔθανεν.—Πολλὰ ἄτομα, δηχθέντα παρὰ κυνός ἢ λῆξ ἀσθενοῦς, δὲν ἀνησυχοῦν ἀμέσως. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ζώου ζητοῦν τὴν συμβουλὴν τοῦ ἰατροῦ ἢ τοῦ κτηνιάτρου. Ἐρωτῶν τὸν

δηχθέντα ἐπὶ τῶν συμπτωμάτων τὰ ὅποια παρουσίαζε τὸ ἄρρωστο ζῶον, ὁ ἱατρὸς δύναται, εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, νὰ σχηματίσῃ τὴν πεπολιθῆσιν ὅτι τοῦτο ἦτο λυσσῶν. Τὰς περισσότερας φορὰς θὰ παραινεῖν ἐν ἀμφιβολίᾳ. Ἐνίοτε θὰ εἶναι σχεδὸν βέβαιος ὅτι τὸ ζῷον ὑπέκυψεν εἰς νόσον ξένην πρὸς τὴν λύσσαν. Ὅπως δὲ ἴσχυται, ὁ κανὼν τῆς πρῆτης ἀγωγῆς δέον νὰ εἶναι ἀπόλυτος. Πᾶν ἄτομον μολυνθὲν ἐπὶ ζῶον, θανάτως εἰς διάστημα μικρότερον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν μετὰ τὸ ἀτύχημα ποτε νὰ ὑποβάλλεται εἰς ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν. Ἐνδεῖ κινεῖται μάλιστα, ἐκτὸς εἰδικῶν περιστάσεων, ὅπως τὸ ἄτομον ἀκολουθήσῃ τὴν θεραπείαν καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ κτηνίατρος ὁ παρακολουθήσας τὸ ζῷον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας του διαβεβαίωσιν ὅτι τοῦτο ὑπέκυψεν εἰς ἄλλην ἀσθένειαν, ὡς πνευμονίαν, κλπ. Ἡ λύσσα δύναται πράγματι νὰ συνυπάρξῃ μὲ ἄλλας νόσους καὶ ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου, ἡ μορφή αὐτῆς δύναται νὰ ὑποστῇ σημαντικὰς μεταβολὰς, ὡς τοῦτο παρατηρεῖται γενικῶς εἰς τὰς μικτὰς λοιμώξεις. Τὸ σπουδαῖόν τερον δὲ εἶναι ὅτι ὁ θάνατος τοῦ ζώου δύναται νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τὴν περιόδον τῆς ἐπωάσεως τῆς λύσσης. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαφορὰ πειραματικὰ καὶ κλινικὰ παρατηρήσεις ἀπέδειξαν ὅτι, πολλὰς ἡμέρας πρὶν τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων συμπτωμάτων τῆς νόσου, ὁ σιάλος τοῦ ζώου εἶναι ἤδη μολυσματικὸς. Οὕτω ὁ Παμπούκης ἐδημοσίευσεν τὴν περίπτωσιν γυναικὸς ἡ ὅποια, δηχθεῖσα ὑπὸ ζώου ὀκτὼ ἡμέρας πρὶν τοῦτο παρουσιάσῃ συμπτώματα λύσσης, ἔκρινε περιττὸν νὰ ὑποβληθῇ εἰς θεραπείαν. Αὕτη ἀπέθανεν ἐκ λύσσης. Ἐπίσης ὁ Zaccaria ἀναφέρει περίπτωσιν κυνὸς ὅστις ἔδηξεν ἕτερον κύνα δεκατρεῖς ἡμέρας πρὶν νοσήσῃ ἐκ λύσσης. Ὁ δηχθεὶς προσεβλήθη ἐκ λύσσης. Ἐκ τῶν ἀνὰ τέρω, ἀντιλαμπάνεται τις πόσον ἐπιφυλακτικὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱατρὸς ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῶν συνεπειῶν ἐνὸς δῆγγματος.

Β) Τὸ ζῶον ἐφονεύθη.—Ὅταν οἱ δηχθέντες προσέρχονται διὰ νὰ συμβουλευθῶν τὸν ἱατρόν, τὸ δῆξαν ζῶον δύναται νὰ ἔλῃ ἤδη φονευθῇ, εἴτε διότι οὐδεμία παρέμεινεν ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴν λύσσης, εἴτε, συνηθέστερον, ἀπὸ ἄγνοίαν, μωρίαν ἢ ἐκδίκησιν. Καὶ ἐπὶ τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν χωρεῖ δισταγμὸς. Ἄτομον δηχθὲν ὑπὸ ζώου τὸ ὅποῖον ἐφονεύθη εἰς χρονικὸν διάστημα συντομώτερον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δόξεως, δέον νὰ ὑποβάλλεται εἰς θεραπείαν. Δι' αὐτοψίας εἶναι πράγματι ἀδύνατον νὰ διαγνώσωμεν τὴν λύσσαν.

Ἡ παρουσία ἐντὸς τοῦ στομάχου ξένων σωμάτων (ξύλων, λίθων, γάρτου, κλπ.) ἐνέχει σημασίαν μόνον προκειμένου περὶ ζῶων τὰ ὅποια ἔχουσιν ἰδιοκτήτην καὶ τρέφονται καλῶς. Τοιαῦτα ἀντικείμενα ἀνείρσκομεν εἰς τὸν στόμαχον ὅλων τῶν πειναλέων καὶ περιπλανωμένων κυνῶν. Ἡ ἀνέυρεσις σωματίων τοῦ Negri ἐντὸς τοῦ Ἀμμανίου Κέρατ καὶ ἐντὸς τῶν κυττάρων τοῦ Pürkinje τῆς παρεγκεφαλίδος εἶναι χαρακτηριστικὴ, ἀλλ' ἡ μὴ ἀνέυρεσις τοιούτων σωματίων δὲν σημαίνει ὅτι τὸ ζῷον δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν λύσσαν, ἡ δὲ ἀναζήτησις τούτων ὡς καὶ τῶν κόμβων τοῦ Babès (ἐν τῷ νωτιαίῳ μυελῷ) καὶ τοῦ van Gehuchten καὶ Nelis (ἐν τῷ πλεγματομόρφῳ γαγγλίῳ) ἐκφεύγει τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ ἱατροῦ. Ἐξ ἄλλου, ἡ σημασία τῶν κόμβων τούτων εἶναι πο-
ἀμφισβητήσιμος. Ἡ ὑπαρξὶς ὀργανικῶν ἀλλοιώσεων τῆς καρδίας, τι

γευμένων, τῶν ἐντέρων, δυναμένων νὰ δικαιολογήσουν τὸν ἐπελθόντα θάνατον, οὐδόλως ἀποκλείει τὴν συνύπαρξιν τῆς λύσεως, διότι, ὡς ἐνεφέραμεν ἤδη, ἡ νόσος αὕτη δύναται νὰ συνυπάρξη μετὰ τῶν ἐν λόγῳ ἰλλοιώσεων καὶ τὸ ζῶον δυνατόν νὰ ἐφονεύθῃ κατὰ τὴν περίοδον τῆς παύσεως.

Γ) Το ζῶον δὲν δύναται ν' ἀνευρεθῇ.— Πολλὰ ἄτομα ἀγνοοῦν τοιοῦτον τὰ ἔδηξεν. "Αλλὰ ὑπέστησαν ἐπιθεσιν τὴν νύκτα ἀπὸ ζῶον ὃ ὁποῖον μόλις ἀντελήφθησαν, ἢ ἐδήχθησαν κατὰ τὸν ὕπνον ἀπὸ ζῶον ὃ ὁποῖον δὲν εἶδον διόλου. Ὁ κύων καὶ ἡ γαλῆ σπανίως δάκνουν κοινώμενα ἄτομα, πολλάκις ὅμως πράττει τοῦτο. ὁ μῦς. "Αλλὰ ἄτομα δῆχθησαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἀπὸ κύνα ὃ ὁποῖος ἐξηφανίσθη μέσῳ καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνευρεθῇ, ἢ ἀπὸ κύνα τὸν ὁποῖον ἀντελήφθησαν μὲν ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀναγνωρίσουν. "Αλλὰ τέλος ἐδήχθησαν κατὰ τινα συμπλοκὴν κυνῶν καὶ δὲν δύνανται νὰ ὑποδείξουν ὑπὸ τίνος οὕτων προσεβλήθησαν, ἐπειδὴ ὅλοι ὁμοίαζον ἢ ἐπειδὴ ἦσαν ταραγμένα ἢ σήμεϊον ὥστε νὰ κλείσουν τοὺς ὀφθαλμούς διὰ νὰ μὴ βλέπουν. Εἰς ἅς σχεδὸν τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ ἱατρὸς θὰ συμβουλεύσῃ τὴν παραμοχὴν τῆς ἀντίλυσιτικῆς θεραπείας. Ἐξαιρέσεις θὰ γίνῃ μόνον ὁσάκις αἰτία τῆς δήξεως εἶναι ἀπολύτως σαφής, ὡς π.χ. ὅταν ὁ δηχθεὶς προσέλασε τὸ ζῶον ἀπειλῶν αὐτό, βαδίζων ἐπ' αὐτοῦ, κλπ. Ἄλλ' ἂν τις δῆχθῃ ὑπὸ κυνὸς διότι τὸν ἐπάτησε, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν τὸ ζῶον ἐσηκώθη κατόπιν καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν ἢ ἂν, ἐπειδὴ το παράλυτον, ἔμεινεν ἐπὶ τόπου ἀκίνητον. Διότι πρέπει πάντοτε νὰ γτιμετωπίζεται ἡ πιθανότης τῆς παραλυτικῆς λύσεως. Καίτοι πρόκειται περὶ γνωστῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι ἱσως περιττὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἰταῦθα τὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς ἄτομόν τι δύναται νὰ δηχθῇ ἢ νὰ ἀμυχθῇ τὸ ὑγιεὺς κυνὸς ἢ γαλῆς. Ὑπάρχουν ζῶα «δαγκανιάρικα», κύνες, ἵπποι, ἀκόμη δὲ καὶ κύνικλοι, ὅπως ὑπάρχουν γαλαὶ αἱ ὁποῖαι γρατσούνουν. Ἡ παραμικρὰ αἰτία εἶναι δι' αὐτὰ ἀφορμὴ ἐπιθέσεως διὰ τῶν ἰόντων ἢ τῶν ὀνύχων, ἢ δὲ λύσσα οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μετὰ τὴν κακὴν οὖν ταύτην διάθεσιν. Ἰδίως τὰ ζῶα ταῦτα δὲν ἀρέσκονται εἰς θωπείας ἰκνουν ἢ ἀμύσσουν πάντοτε τοὺς ἐπιχειροῦντας τοιαύτας. Συχνάκις, καὶ οἱ πλέον ἡρεμοὶ κύνες δάκνουν κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ φαγητοῦ καὶ ἱσως ὅταν τις τοὺς ἐνόχλησῃ καθ' ἣν στιγμὴν ροκανίζουν ὅσοῦν. Τὰ βλάζοντα ζῶα ὡσαύτως δάκνουν ὅταν πλησιάσῃ τις τὰ νεογνά των, τὸ τὸ δὲ πολλάκις κάμνουν καὶ αἱ ἐγκυμονοῦσαι κύνες. Ἡ κακοποίησις τοῦ αὐτοκινήτου, ἡ σύλληψις ποδὸς ὑπὸ παγίδος, κλπ., προκαλοῦν ἐδὸν πάντοτε τὸν θυμὸν τοῦ ζώου, ἐκδηλοῦμενον διὰ δήξεως ἢ ἀμύως καὶ ἔναντι ἀκόμη τῶν ἀτόμων τὰ ὁποῖα προστρέχουν νὰ τὰ βοηθήσιν. Οἱ συμπλεκόμενοι κύνες δυσφοροῦν ὅταν τοὺς χωρίζουν, καὶ δικοῦνται δάκνοντες. Ὡσαύτως, ἐπικίνδυνος εἶναι ἡ ἐνόχλησις αὐτῶν τὰ τὰς ἐρωτικὰς τῶν ἐνασχολήσεις. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἀνέχονται τοὺς λιθοβολοῦν. Ἄλλοι πάλιν δάκνουν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι διαβαίνουν ἡσίον των μετὰ ταχὺν κάπως ρυθμὸν. Ὑπ' αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς συνθήκας δάκνονται πολλάκις οἱ ποδηλατισταὶ καὶ οἱ μοτοσυκλετισταί. Εἶναι αὖστὴ τέλος ἡ ἐπαγγελματικὴ συνείδησις φυλάκων κυνῶν τινῶν, καὶ ὠρίζομεν ὅτι οἱ ταχυδρόμοι, γαλακτοπῶλαι, καὶ διάφοροι πλανόδιοι πλῆλται, ὡς καὶ οἱ ἐπάται εἶναι ἰδιαιτέρως ἐκτεθημένοι εἰς τοὺς δόδον-

τας των. Τὸ ὅτι ἐδήχθη τις ὑπὸ μίαν τῶν ἀνωτέρω συνθηκῶν πρέπει, φυσικᾶ, νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὅψιν προκειμένου νὰ θεθοῦν αἱ ἐνδείξεις τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας, χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἀποτελέσῃ ἀντένδειξιν αὐτῆς. Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι, σχεδὸν πάντοτε, αὐτῶν ἀμύνεται δάκνων, ἡ δὲ γαλῇ ἀμύσσουσα. "Όταν δὲ γαλῇ δάκνει, τοῦτο δέον νὰ ἐφελκῇ, ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν μας ὡς πρὸς τὴν λύσσαν.

Δ) Τὸ ζῶον εὐρίσκεται ἐν ζωῇ.—Εἶναι δυνατόν τὸ δῆξαν ζῶον νὰ εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν ζωῇ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ δηχθεὶς προστρέχει εἰς τὸν ἱατρόν. Οὗτος θὰ διατάξῃ ὅπως τὸ ζῶον τεθῇ ὑπὸ παρατήρησιν ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς δήξεως. Τὸ καλῦτερον βεβαίως εἶναι νὰ τεθῇ τὸ ζῶον ὑπὸ τὴν παρακολούθησιν τοῦ κτηνιάτρου. Ἐὰν ὅμως τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὁ ἰδίος ὁ ἱατρός θὰ ἀναλάβῃ τὴν φροντίδα ταύτης. Διάφοροι περιπτώσεις δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν:

α') Τὸ ζῶον δύναται νὰ παρουσιάσῃ συμπτώματα μανιώδους ἢ παραλυτικῆς λύσεως, οὕτως ὥστε οὐδεμία νὰ ὑφίσταται ἀμφιβολία περὶ τῆς φύσεως τῆς νόσου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, τὸ ζῶον δέον νὰ φονευθῇ καὶ ὁ δηχθεὶς νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν.

β') Τὸ ζῶον οὐδὲν παρουσιάζει παθολογικὸν σύμπτωμα. Ἡ παρακολούθησις τοῦ τότε θὰ λήξῃ τὴν δεκάτην πέμπτῃν ἡμέραν καὶ ὁ ἱατρός θὰ καθυστερήσῃ πλήρως τὸν δῆχθέντα.

γ') Κατὰ τὴν περίοδον τῆς παρακολούθησεως, ὁ κύων ὑποκύπτει εἰς νοσηρὰ συμπτώματα, τῶν ὁποίων ἡ λυσσικὴ φύσις εἶναι ἀμφίβολος, ἢ τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ μὴ ἔχουν καμμίαν σχέσιν μετὰ τὴν λύσσαν. Δέον νὰ εἰμεθα πάντοτε ἐπιφυλακτικοὶ ἐναντι τῶν μικτῶν λοιμώξεων. Θὰ διερωτηθῶμεν ὅτιν ἐάν τὸ ζῶον τὸ ὁποῖον ὑπέκυψεν εἰς πνευμονίαν, κλπ. δὲν εὐρίσκετο εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐπιφάσεως τῆς λύσεως καὶ θὰ συμβουλευσώμεν ἐνδεχομένως τὴν ἐφαρμογὴν ἀντιλυσσικῆς θεραπείας.

δ') Τὴν δεκάτην πέμπτῃν ἡμέραν τὸ ζῶον δὲν ἔθανεν ἀλλ' εἶναι ἀκόμῃ ἄρρωστον. Ἡ περίπτωσις αὕτη δύναται νὰ παρουσιάσῃ πραγματικὰς δυσκολίας, διότι παρατηρήθησαν περιστατικὰ λύσεως ἀν καὶ σπανιώτατα καὶ ἰδίως ὑπὸ τὴν καχεκτικὴν αὐτῆς μορφήν, τῶν ὁποίων ἡ διάρκεια παρατάθη πέραν τῶν συνήθων ὁρίων, ἤτοι μετὰ τὸν τριῶν καὶ ἑξ μηνῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ παρακολούθησις δέον νὰ συνεχισθῇ ἐπὶ τινὰς εἰσέτι ἡμέρας (τρεῖς ἕως τέσσαρας), καὶ ἐάν, ἐντὸς τῆς προθεσμίας ταύτης, τὸ ζῶον ὑποκύψῃ, τότε θὰ συμβουλευσώμεν τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν. Ἀπασαὶ αἱ ἀνωτέρω περιπτώσεις δύνανται νὰ περιληφθοῦν εἰς τὸν κάτωθι πίνακα. Θὰ παρατηρηθῇ ὅτι εἰς αὐτὸν δὲν ἀναφέρεται ἡ δυνατότης τῆς ἰάσεως τῆς κλινικῆς λύσεως τῆς ἐκδηλουμένης ἐπὶ τοῦ κυνὸς ἢ τῆς γαλῆς. Ἀλλ' ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι τόσον σπανία ὥστε πρακτικῶς ὁ ἱατρός δὲν πρέπει νὰ τὴν λαμβάνῃ ὑπ' ὅψιν:

Τὸ δῆξαν ζῶον

1. Προσεβλήθη ἐκ κλινικῆς λύσεως... *Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.*
2. Ἐθάνεν ἢ ἐφονεύθη εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ δῆγματός... *Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.*

3. Ἐξηφανίσθη εἰς διάστημα ὀλιγώ-
τερον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ
τοῦ δήγματος..... Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.
4. εἶναι ἄγνωστον εἰς τὸν δηχθέντα . Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.
5. Εὐρίσκεται ἐν τῇ ζωῇ καὶ φαίνεται
ὕγιες Ὑπὸ παρατήρησιν ἐπὶ δέκα
πέντε ἡμέρας.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν.

1. Τὸ ζῶον προσβάλλεται ἐκ λύσσης. Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.
2. Τὸ ζῶον θνήσκει ὑποπτον λύσσης,
ἢ ὑποκύπτει εἰς ἀσθένειαν ἢ ὁ-
ποία δὲν φαίνεται νὰ εἶναι λύσσα. Ἀντιλυσσικὴ θεραπεία.
3. Τὸ ζῶον δὲν ἔθανε τὴν δεκάτην
πέμπτῃν ἡμέραν, ἀλλ' εἶναι ἄρ-
ρωστον Παράτασις τῆς παρακολουθή-
σεως ἐπὶ 3-4 ἡμέρας, καὶ ἀντι-
λυσσικὴ θεραπεία εἰς ἣν περι-
πτωσιν τὸ ζῶον ὑποκύψῃ.
- δ) Τὸ ζῶον ζῇ καὶ εἶναι ὕγιες μετὰ
τὴν δεκάτην πέμπτῃν ἡμέραν... Δὲν ἐνδείκνυται ἀντιλυσσικὴ थे-
ραπεία.

Ὁ κανὼν νὰ μὴ συμβουλευόμεν εἰς τοὺς δηχθέντας ὑπὸ ζῶων εὐρισκομένων ἐν ζωῇ τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν, εἰμὴ μόνον ἀφοῦ τεθῇ τὸ ζῶον ὑπὸ παρακολούθησιν ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας, ἐπιδέχεται μίαν ἐξαιρέσιν. Λόγω τῆς πολὺ μεγάλης σοβαρότητος τῶν τραυμάτων τοῦ προσώπου, εἶναι φρόνιμον, εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, νὰ μὴ ἀναμένω-
μεν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρακολουθήσεως τοῦ ζώου διὰ νὰ ἀρχίσω-
μεν τὴν θεραπείαν, τὴν ὁποίαν διακόπτομεν μόλις διαπιστωθῇ ὅτι τὸ
ζῶον δὲν ἔπασχεν ἐκ λύσσης. Ἄς προσθέσωμεν δὲ ὅτι, ὁ ἰατρός πρέπει,
ὅσάκις εἶναι δυνατόν, νὰ λαμβάνῃ κατὰ τὴν νεκροψίαν τοῦ ζώου τε-
μάχια μεγέθους πίσου ἐκ τοῦ ἀμμονίου κέρατος καὶ τοῦ προμήκου.
Γὰ τεμάχια ταῦτα θὰ ἀποστέλλωνται εἰς τὸ Ἀντιλυσσικὸν Ἰνστιτούτον,
τὸ μὲν πρῶτον ἐντὸς φορμολῆς διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῶν σωματίων τοῦ
Negri, τὸ δὲ δεύτερον ἐντὸς ἀπεστερωμένης γλυκερίνης, διὰ τὸν ἐμβο-
λιασμόν ἐκ τούτου κονίκλου, πρὸς ἀκριβῆ διάγνωσιν τῆς λύσσης καὶ
προσδιορισμὸν τῆς λοιμογόνου δυνάμεως τοῦ ἰοῦ.

III

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Ὡς ἀνεφέραμεν προηγουμένως, ὁ ἰατρός ὁ συμβουλευὼν δηχθέν
ἴτομον, δεόν νὰ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τῶν συμπτωμάτων τὰ ὁποῖα
παρουσιάζει τὸ ζῶον τὸ ὁποῖον ἔδηξεν αὐτό. Δυνατὸν μάλιστα νὰ ἀνα-
εθῇ εἰς αὐτόν καὶ ἡ παρακολούθησις τοῦ ζώου ἐπὶ δεκαπενθήμερον.
εἶναι ὅθεν ἀπαραίτητον ὅπως ὁ ἰατρός κατέχει γνώσεις τινὰς ἐπὶ τῆς
συμπτωματολογίας τῆς λύσσης τῶν ζῶων.

1. Λύσσα τοῦ κυνός.

Ἡ λύσσα ἐκδηλοῦται ἐπὶ τοῦ κυνὸς μετ' ἐπώσιν σπανίως βραχυτέραν τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν καὶ κατ' ἐξαιρέσιν μακροτέραν τῶν ὀγδοήκοντα. Δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ διαφόρους μορφάς, δικαίως δὲ λέγεται ὅτι αὕτη εἶναι κατ' ἐξοχὴν πλειομορφική.

Μανιακὴ λύσσα.— Αὕτη ἄρχεται σχεδὸν πάντοτε διὰ μεταβολῆς τοῦ χαρακτῆρος, πολλάκις ἀντιθέτου πρὸς τὸν συνήθη χαρακτήρα τοῦ ζώου. Ἀκολουθεῖ διέγερσις καὶ τάσις πρὸς δῆξιν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὀπτικῶν ψευδαισθήσεων, ὁ κύων βλέπει φανταστικάς μύϊας τὰς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ ἀρπάξῃ. Συχνάκις τρέπεται εἰς φυγὴν καὶ διανύει μεγάλας ἀποστάσεις, δάκνων πᾶν τὸ προστυχόν κατὰ τὴν διάβασίν του. Ἐὰν παραμείνῃ κλεισμένος εἰς τὴν οἰκίαν, ἡ διέγερσις αὐξάνει, ὁ κύων διασκορπίζει τὴν στρωμνὴν του καὶ ὅ,τι ἄλλο εὗρίσκει ἔμπροσθέν του. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἀλλοιοῦται, ἄλλοτε βραγχώδης καὶ ἄλλοτε διπλόφωνος, ἀρχίζουσα εἰς γαμηλὸν τόνον καὶ καταλήγουσα εἰς ὀξύ. Εἶναι ἡ «λυσσικὴ φωνή». Κατόπιν ἐπέρχεται μεταστροφή τῆς ὀρέξεως, ἦτοι ἀποστροφή πρὸς τὰς συνήθεις τροφάς, ἔφρεσις πρὸς βρῶσιν οὐσιῶν μὴ πεπτομένων, ὡς λίθων, ξύλων, ἀχύρου. Ταῦτοχρόνως ἐμφανίζονται πραγματικοὶ παροξυσμοὶ μανίας, ἡ δὲ θεὰ ἐτέρου κυνὸς προκαλεῖ σχεδὸν πάντοτε εἰς αὐτὸν τοιοῦτον. Ἐὰν προτείνωμεν πρὸς αὐτὸν ράβδον, ὁρμᾷ ἀμέσως ἐπ' αὐτῆς καὶ δὲν τὴν καταλείπει πλέον («σημεῖον τῆς ράβδου»). Ὁ θάνατος δύναται νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τὴν διάρκειαν ἐνὸς τοιούτου παροξυσμοῦ, συχνότερον ὅμως ἐμφανίζεται τὸ παραλυτικὸν στάδιον, καθ' ὃ ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπάρχει ἀδυναμία περὶ τὴν κίνησιν τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ σώματος, τὸ ζῶον παραπαίει καὶ πίπτει πολλάκις εἰς τὰ πλάγια, ἐνῶ τὸ σῶμα του κλονίζεται ἀπὸ χορειακοὺς σπασμούς. Ὁ θάνατος ἐπέρχεται δύο ἕως ὀκτὼ ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀσθενείας. Ἡ συνηθιστέρα διάρκεια τῆς νόσου εἶναι τεσσάρων ἕως πέντε ἡμερῶν. Ἀντιθέτως πρὸς μίαν πολλὴν διαδεδομένην γνώμην, ὁ λυσσὼν κύων δὲν παρουσιάζει ὕδροφοβίαν. Πίνει ἢ ζητεῖ νὰ πῖνῃ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς νόσου. Ὑδροφοβία παρατηρεῖται μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Παραλυτικὴ λύσσα.— Αὕτη δύναται νὰ ἐκδηλωθῇ διὰ παραλύσεως τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ σώματος τοῦ ζώου, ἥτις ταχέως καθίσταται καθολικὴ, ἐπεκτεινομένη εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος καὶ προκαλοῦσα τελικῶς διαταραχὰς τοῦ προμήκους, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς τὸν θάνατον. Πολὺ συχνότερον, ἡ νόσος ἀρχίζει διὰ παραλύσεως τῶν μασσητήρων. Τὸ πρῶτον παρατηρούμενον σύμπτωμα εἶναι ἡ πτώσις τῆς κάτω σιαγόνης, τὴν ὁποίαν τὸ ζῶον ἀδυνατεῖ νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν ἄνω σιαγόνα. Ὁ κύων φαίνεται ὡς ἐὰν ἔγῃ ὀστοῦν εἰς τὸν λαμόν, καὶ εὗρισκονται πάντοτε εὐαίσθητοι ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν νὰ τοῦ τὸ ἐξαγάγουν. Δὲν γαυγίζει, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα «βωβὴ λύσσα» τὸ ὁποῖον ἐνίοτε δίδεται εἰς τὴν μορφήν ταύτην τῆς νόσου. Ἡ ἐξέλιξις εἶναι ταχεῖα. Ἡ παράλυσις ἐπεκτείνεται ταχέως ἐν ὅλῳ τῶν μυῶν τῶν νευρουμένων ὑπὸ τῶν προμηκικῶν νεύρων, καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας. Εἰς οὐδεμίαν τῶν παραλυτικῶν μορφῶν τῆς λύσσης ὁ κύων παρουσιάζει ἐπιθετικὰς τάσεις. Δὲν δάκνει, εἰμὴ ὅταν τὸν ἐνοχλοῦν πολὺ ἢ ὅταν τὸν πατήσουν.

“Ετεραι μορφαι λύσης.—’Ανακρέονται διάφοροι ἄλλαι μορφαι λύσης τοῦ κυνός, ὡς ἡ ἀποπληκτική, ἡ ἐπιληπτοειδής, ἡ καχεκτική καὶ ἰδίως ἡ γαστροεντερικὴ λύσσα, τῆς ὁποίας κύρια χαρακτηριστικὰ εἶναι οἱ ἔμμετοι καὶ ἡ διάρροια, διὰ τῶν ὁποίων ἡ μορφή αὕτη τῆς λύσης διαφέρει ὅπωςδήποτε τῶν κλασικῶν χαρακτηρῶν τῆς νόσου, δυναμένη νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἡ γαστροεντερικὴ μορφή τῆς λεγομένης «νόσου τῆς νεαρᾶς ἡλικίας» τοῦ κυνός. Εἰδικτῆς μνείας χρήζουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λύσης ὅταν αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τοὺς πολὺ νεαροὺς κύνας. Οὗτοι δὲν ἔχουν ὕφος κακόν. Φαίνονται μᾶλλον ὅτι ὑποδύκνουν διὰ νὰ παίξουν. Οὕτω ἐμπνέουν ἀπατηλὴν ἐμπιστοσύνην, κατὰ τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ἐπικινδύνον, καθ’ ὅσον εἶναι πολὺ εὐπαθεῖς εἰς τὴν νόσον καὶ διότι ὁ ἴσος παρουσιάζει πολλάκις εἰς αὐτοὺς τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν λεγομένων «ἐπερρωμένων ἰῶν». Ὁ ἱατρός δὲν ἔχει νὰ ἀπασχοληθῇ μὲ ὅλας αὐτὰς τὰς μορφὰς τῆς λύσης, οὔτε δύναται νὰ προβαίνει εἰς διαφορικὰς διαγνώσεις μὲ τὰς διαφόρους παθολογικὰς καταστάσεις μὲ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ συγχυθῇ ἡ λύσσα. Πᾶς κύων τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτήρ μετεβλήθῃ ἀποτόμως, ἢ ὁ ὁποῖος παρουσιάζει διαταραχὰς περὶ τὴν κατάποσιν, ἢ παραλυτικὰ φαινόμενα δέον νὰ θεωρηθῇ ὑποπτος, νὰ ἐγκλεισθῇ δὲ καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ παρατήρησιν. Ἡ ἐξέλιξις τῆς νόσου εἶναι συνήθως ταχεῖα καὶ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας θά γνωρίζωμεν περὶ τίνος πρόκειται. Δεδομένου ὅμως, ὅτι ὁ σιάλος εἶναι ἥδη μολυσματικὸς ὁκτῶ, δέκα ἡ καὶ δεκατέσσαρας ἀκόμη ἡμέρας πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν πρώτων λυσσικῶν συμπτωμάτων, ὁ δῆξας κύων δέον νὰ τεθῇ ὑπὸ παρατήρησιν ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας. Θὰ ἐπ’ἀνέλθωμεν κατωτέρω καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

2. Λύσσα τῆς γαλῆς.

Ἡ λυσσώσα γαλῇ ἀναζητεῖ συνήθως τὴν ἡσυχίαν καὶ τὸ σκότος. Πλαγιάζει εἰς σκοτεινὴν τινα γωνίαν τῆς σοφίτας ἢ τοῦ ὑπογείου, ἢ κάτωθεν ἐπίπλου. Πολλάκις δὲν ἐξέρχεται ἐκ τοῦ μέρους ὅπου ἔχει κρυβῆ καὶ θνήσκει χωρὶς νὰ ὑποψιασθῶμεν τὴν ἀσθένειαν ἐκ τῆς ὁποίας ἐπασχει. Ἐάν τὴν ἐνοχλήσουν, καταλαμβάνεται ὑπὸ μανίας καὶ δάκνει σκληρῶς ὅλους ὅσοι εὐρίσκονται πλησίον της. Ἡ μεθοδικὴ παρατήρησις αὐτῆς δεικνύει, μετὰ περιόδον διεγέρσεως καὶ ἀνησυχίας, ἐν στάδιον μανίας κατὰ τὸ ὁποῖον αὕτη περιπλανᾶται ἀσκόπως, δάκνουσά τοὺς κύνας καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους ἤθελε συναντήσῃ. Ἡ φωνὴ της εἶναι ἀσθενῆς καὶ βραχνή, ἡ ὀρεξις ἔχει ἀλλοιωθῆ, ἀφθονός δὲ σιάλος ῥεεῖ ἐκ τοῦ στόματος. Ἀκολούθως ἐμφανίζεται παράλυσις καὶ ὁ θάνατος ἐπέρχεται τρεῖς ἕως ἑξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν πρώτων συμπτωμάτων.

3. Λύσσα ἐτέρων δακνόντων ζώων.

Ἐκτὸς τοῦ κυνός καὶ τῆς γαλῆς, πρέπει ν’ ἀναφέρωμεν καὶ ἄλλα ζῷα δυνάμενα νὰ προσβληθοῦν ἐκ λύσης καὶ νὰ μεταδώσουν αὐτήν. Τοιαῦτα εἶναι ὁ λύκος, ἡ ἀλώπηξ, τὸ τσακάλι, ὁ μῦς, ὁ ἐπίμυς, οἱ βοεῖδαι, τὰ ἵπποειδῆ, τὰ προβατοειδῆ, τὰ χοιροειδῆ, τὰ αἰγιοειδῆ, ὁ ἀσβός, ἡ ὕαινα, ἡ νυφίτσα, ὁ σκίουρος, ἡ κάμηλος, ὁ πίθηκος καὶ ὅλα γενικῶς τὰ μαστοφόρα.

Περιπτώσεις τινές κλινικῆς λύσεως παρετηρήθησαν καὶ εἰς τὸν ἀλέκτορα. Ὁ ἄνθρωπος σπανίως μεταδίδει τὴν νόσον, διότι, ἀφ' ἐνὸς ὁ σιάλος του δὲν περιέχει μεγάλην ποσότητα τοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἀντιλαμβανόμενος τὴν κατάστασίν του, παρακαλεῖ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπ' αὐτόν. Πάντως, ἐδημοσιεύθησαν ἀναμφισβήτητοι περιπτώσεις μεταδόσεως λύσεως ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον. Ὁ ἰατρὸς δὲν ἔχει ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὰ συμπτώματα τῆς λύσεως ἐπὶ τῶν διαφόρων ζώων. Ἐν ἀνάγκῃ θὰ συμπεριφερθῇ ὡς ἐάν ἐπρόκειτο περὶ κυνὸς ἢ γαλῆς. Ὁ πίναξ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγράφονται ἐν περιλήψει τὰ κυριώτερα ἐνδεχόμενα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν καθορίζει τὴν ἀκολουθητέαν ἐκαστοτε θεραπευτικὴν ἀγωγὴν. (ἴδε σελ. 17).

IV

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΕΙΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΦΑΙΝΙΚΟΥΧΩΝ ΕΜΒΟΛΙΩΝ

Εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὸν ἰατρὸν ὅστις πρόκειται συχνὰ νὰ καλῇται ὅπως ἐνεργῇ τοὺς φαϊνικούχους ἐμβολιασμοὺς νὰ ἔχη περὶ αὐτῶν στοιχειώδεις τινὰς γενικὰς γνώσεις. Εἰς τὸν ἰατρὸν Fermi, διευθυντὴν τοῦ Ἀντιλυσσικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Sassari, ὀφείλεται ἡ τιμὴ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φαϊνικοῦ ὀξέος ἐπὶ τοῦ λυσσικοῦ τοῦ, διὰ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας μεθόδου ἀντιλυσσικῆς θεραπείας. Τῆς μεθόδου ταύτης ὑπάρχουν διάφοροι παραλλαγαί: ἡ ἀρχικὴ μέθοδος τοῦ Fermi, τὰ διαβαθμισμένα φαϊνικοῦχα ἐμβόλια τοῦ Puntoni, αἱ μέθοδοι τοῦ Semple, τοῦ Pereira da Silva, κλπ. Αἱ τελευταῖαι αὗται εἶναι αἱ συνηθέστερον χρησιμοποιούμεναι σήμερον(1). Τὸ ἐμβόλιον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐναιώρημα ἐν ἀναλογίᾳ 5 ο 0, ἐντὸς φυσιολογικοῦ φαϊνικούχου ὕδατος 1ο 0, ἐγκεφαλικῆς οὐσίας κονίκλων ἢ κυνῶν οἱ ὁποῖοι ὑπέκυψαν εἰς τὸν ἐνδοεγκεφαλικὸν ἐμβολιασμὸν διὰ σταθεροῦ τοῦ. Τὸ ἐναιώρημα παραμένει ἐπὶ εἴκοσιν ὥρας ἐντὸς κλιβάνου θερμοκρασίας 37°, ἀμα δὲ τῇ ἐξαγωγῇ του ἐκ τοῦ κλιβάνου, δοκιμάζεται ὡς πρὸς τὴν στεριότητα καὶ τὴν μὴ μολυσματικότητα αὐτοῦ εἰς τὸν κόνικλον ἐν ἐνδοεγκεφαλικῇ ἐνέσει ὑπὸ τὴν σκληρὰν μὲνιγγα. Μόνον μετὰ τὴν διαπίστωσιν ὅτι εἶναι στεῖρον καὶ ἀπηλλαγμένον μολυσματικότητος, τὸ ὑγρὸν διαμοιράζεται εἰς φύσιγγας τῶν 5-6 κ. ἐκ., διὰ τὸν ἐπὶ τόπου ἐμβολιασμὸν ἢ ὅπως ἀποσταλῇ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποκεντρωτικῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας. Ἡ ἐλαχίστη διάρκεια τῆς χρησιμοποίησεως του εἶναι 3 μῆνες.

Ποία εἶναι ἡ ἰδιόζουσα ἀξία τοῦ φαϊνικούχου ἐμβολίου; Συμφώνως πρὸς τὴν εὐχὴν τὴν ἐκφρασθεῖσαν ὑπὸ τῆς πρώτης Διεθνoῦς Διασκέψεως τῆς Λύσεως, τὰ Ἀντιλυσσικά Ἰντιστοῦτα ἀποστέλλουν κατ' ἔτος εἰς τὸ Τμήμα Ὑγιεινῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὰς στατιστικὰς τῶν ἀντιλυσσικῶν ἐμβολιασμῶν. Αὗται μελετῶνται ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Mckendrick, ἐπιστήμονος Πανίας ἱκανότητος καὶ ἀμεροληψίας, τῶς διευθυντοῦ τοῦ Ἰντιστοῦτου Παστέρ τῶν Ἰνδιῶν (Kasauli) καὶ διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Βασιλικοῦ Κολλεγίου τῶν Ἱατρῶν ἐν Ἐδιμβούργῳ. Ἐν συνῆχει, αὗται ἀναλύονται διεξοδικῶς καὶ δημοσιεύονται ἐν εὐσυνειδήτῳ, ἀναλυτικῇ καὶ ἐμπεριστατωμένῃ ἐκθέσει εἰς τὸ τριμηνιαῖον δελτίον τοῦ

(1) Ἰδε σημείωσιν σελίδος 24.

Τμήματος. Τὸ συμπέρασμα τὸ ὅποιον ἐξάγεται καὶ ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὰς ἐκάστοτε ἐκθέσεις ταύτας, ὡς ἐπωδός, εἶναι ὅτι, εἰς τὰς ἐν λόγῳ στατιστικὰς, τίποτε δὲν ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν μιᾶς μεθόδου θεραπείας ἀνωτέρας τῆς ἄλλης καὶ γενικώτερον τὴν ὑπεροχὴν τῆς διὰ ζώντων ἐμβολίων θεραπείας ἔναντι τῆς διὰ νεκρῶν ἐμβολίων τοιαύτης. Εἰς τὴν ἐκθεσίν του τοῦ 1937 ὁ Mckendrick, συνοψίζων τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ἐκ τῶν στατιστικῶν τῶν ἐτῶν 1928—1935, λέγει: «Φαίνεται λοιπόν, ὅτι, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν στατιστικῶν αἵτινες ἀφοροῦν ἄνω τῶν 732.000 ἀτόμων, ἐμβολιασθέντων διὰ διαφόρων μεθόδων, τὰ τεκμήρια τῆς ὑπεροχῆς μιᾶς μεθόδου ἔναντι μιᾶς ἄλλης εἶναι ἐλάχιστα. Δύναται τις γενικῶς νὰ εἴπῃ ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀπεξηραμένους μυελούς, τὰς ἀραιώσεις, τὰ νεκρωθέντα φαινικοῦχα ἐμβόλια, τὰ διὰ θερμάνσεως νεκρωθέντα ἐμβόλια, καὶ τὰ δι' αἰθέρος νεκρωθέντα τοιαῦτα, εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑφίσταται μεταξύ δύο οἰωνδήποτε τῶν μεθόδων τούτων ἐμβολιασμοῦ διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά ὑπερβαίνουσα 250ο. Ἀντιθέτως, αἱ αὐταὶ στατιστικαὶ ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ παραλυτικὰ φαινόμενα εἶναι τετράκις συχνότερα ὅταν ὁ ἐμβολιασμός γίνεται διὰ ζώντων ἐμβολίων ἢ διὰ νεκρωθέντων τοιούτων. Μετὰ τοῦ J. Bailly, συνεκρίναμεν πειραματικῶς τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν ξηρανθέντων μυελῶν μὲ τὴν τῶν φαινικοῦχων ἐμβολίων. Ἐπὶ τοῦ κυνὸς καὶ τοῦ κόνικλου, ἀμφότεραι αἱ μέθοδοι αὗται ἔδειξαν περίπου τὴν αὐτὴν ἀποτελεσματικότητά. Εἰς τὸ Ἰνστιτούτον Παστέρ τῶν Παρισίων, ὁ P. Lepine καὶ ἡ δὲ Sautter ἐμελέτησαν ὁσαύτως, διὰ σειρὰς πειραμάτων, τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῶν ἐν λόγῳ ἐμβολίων. Οἱ κόνικλοι οἱ ἐμβολιασθέντες διὰ ξηρανθέντων ἐμβολίων εὐρέθησαν προστατευμένοι εἰς ἀναλογίαν 35 ο)ο, ἐνῶ οἱ ἐμβολιασθέντες διὰ φαινικοῦχων ἐμβολίων, εἰς ἀναλογίαν 61,7 ο)ο. Ἄρα ἡ ἰσχὺς τῶν φαινικοῦχων ἐμβολίων δὲν ἐξομοιοῦται πρὸς τὴν διὰ ξηρανθέντων μυελῶν, ἀλλ' εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ταύτης. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἀμφότερα ἔχουν τὴν αὐτὴν ἰσχύν. Ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικὴ ἀξία τῶν κυριωτέρων μεθόδων τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας εἶναι περίπου ἡ αὐτή, εἶναι πρόδηλον ὅτι πρέπει νὰ κρίνωμεν τὰς μεθόδους ταύτας βασιζόμενοι οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς χρησιμοποιουμένης μεθόδου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς εὐχερείας τῆς ἐφαρμογῆς τῆς, τῆς μικρᾶς σχετικῶς δαπάνης ἣν αὕτη ἀπαιτεῖ καὶ τῆς σπάνως τῶν τοπικῶν ἢ παραλυτικῶν ἐπιπλοκῶν. Ἄν καὶ ἡ ἀποφῆς αὕτη τοῦ ζητήματος ἐνδιαφέρει πολὺ ὀλιγώτερον τοὺς ἐξασκοῦντας ἰατροὺς, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ ἐφαρμόσουν τὴν θεραπείαν ἢ τοὺς τεχνικοὺς τοῦ Ἀντιλυσσικοῦ Ἰνστιτούτου οἱ ὅποιοι εἶναι ἐπιφορτισμένοι τὴν παρασκευὴν τοῦ ἐμβολίου, θὰ παρατηρήσωμεν ἐν τούτοις ὅτι τὸ φαινικοῦχον ἐμβόλιον εἶναι πολὺ οἰκονομικόν, δεδομένου ὅτι δὲν προϋποθέτει εἰδικὰς ἐγκαταστάσεις καὶ διότι ἡ διὰ τοῦ φαινικοῦ ὀξέος ἐξασθένησις ἀφορᾷ ὀλόκληρον τὸν ἐγκέφαλον, δυναμένη μάλιστα νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ κυνὸς ἢ τοῦ προβάτου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φαινικοῦχον ἐμβόλιον διατηρεῖ ἐπὶ μῆνας τὰς ιδιότητάς αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ τὸ ἐτοιμάσωμεν πρὸς χρῆσιν ὅταν κρίνωμεν τοῦτο σκόπιμον. Οὕτω ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ἀντιλυσσικοῦ Ἰνστιτούτου δὲν ἐξαρτᾶται πλέν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ του, ἡ δὲ λειτουργία τοῦ ἰδρύματος εἶναι σχεδὸν ἀνεξάρτητος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δηχθέντων. Οὐδεμίαν ἀνωμαλίαν εἶναι δυνατὴν, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει κίνδυνος ἐλλείψεως ἐμβολίου ἢ

προσάψεως κατηγορίας διὰ σπατάλην αὐτοῦ. Τέλος, τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια δύνανται νὰ μεταφερθοῦν δι' οἰοῦδήποτε μέσου καὶ νὰ τεθοῦν εἰς τὰς χεῖρας οἰοῦδήποτε ἱατροῦ. Τὰ πλεονεκτήματα ἀκριβῶς ταῦτα συνέτειναν εἰς τὴν ταχυτέραν διάδοσιν αὐτῶν. Ὡς δεικνύουν δὲ αἱ στατιστικαὶ τῆς Ὁργάνωσης Ὑγιεινῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, βασιζόμεναι νῦν ἐπὶ 758.182 ἐμβολιασμῶν, τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια μόνον τῶν χρησιμοποιοῦνται ὥσιν ὅλα ὁμοῦ τὰ λοιπὰ ἀντιλυσσινικά ἐμβόλια, οὐδέποτε δὲ συνέβη ὥστε Ἰνστιτούτων, υἱοθετήσαν τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια, νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὰ ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν μέθοδον.

V

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΥΣΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ δηχθέντος ἀτόμου ὡς καὶ ἡ τοῦ δῆξαντος ζώου ἔργαγον εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀντιλυσσινικὴ θεραπεία. Αὕτη δέον ν' ἀρχίσῃ τὸ ταχύτερον. Ἐν τούτοις οὐδέποτε εἶναι πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ ἀκολουθηθῇ ἡ θεραπεία καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὴν τακτικὴν ἐνίων Ἰνστιτούτων τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ παρελθόν ἢ καὶ σήμερον ἴσως ἀκόμη ἀρνοῦνται νὰ ὑποβάλουν εἰς θεραπείαν ἄτομα τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται μετὰ πάροδον ἄνω τῶν δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς μόλυνσεως. Τὸ πολὺ θ' ἀρκεσθῇ τις νὰ δηλώσῃ, ἂν ὅχι εἰς τὸν δηχθέντα, ἀλλὰ τοῦλάχιστον εἰς τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, ὅτι ἀπεικδύεται πάσης εὐθύνης.

Ἡ ἐγκυμοσύνη καὶ ὁ θηλασμός δὲν ἀποτελοῦν ἀντενδείξεις εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς θεραπείας. Τὸ αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἰσχύει καὶ δι' ὅλας τὰς παθολογικὰς καταστάσεις. Οἱ φυματικοί, οἱ καρδιακοί, οἱ διαβητικοὶ δύνανται νὰ ὑποστοῦν τὸν ἐμβολιασμόν ἄνευ κινδύνου, παρετηρήθη δὲ μάλιστα ὅτι ἄτομα παρουσιάζοντα «ἀπόφραξιν τῶν νεφρῶν» ὑπέστησαν τὸν φαινικοῦχον ἐμβολιασμόν ἄνευ ἰδιαίτερων προφυλάξεων καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν βλάβην. Ὅπως ὅλαι αἱ ἄλλαι μέθοδοι τῆς ἀντιλυσσινικῆς θεραπείας, τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια δύνανται ν' ἀναζωπυρώσουν τὴν ἐλονοσίαν, ἀκόμη δὲ καὶ μίαν πολὺ παλαιὰν τοιαύτην. Διὰ τοῦτο, οἱ δηχθέντες θὰ παρακληθθοῦν ν' ἀνατρέξουν εἰς τὰς ἀναμνήσεις των. Ἐν ἀνάγκῃ, τακτικὴ λήψις, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς θεραπείας, 0.40 ἑκατοστογράμμων κινίνης (0.20 ἑκατοστ. κατὰ τὸ μεσημβρινὸν γεῦμα καὶ 0.20 κατὰ τὸ βραδυνόν), θὰ προφυλάξῃ αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἐκ νέων προσβολῶν. Ἐκτὸς τούτου, οὐδεμίαν μεταβολὴν θὰ ἐπιφέρωμεν εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν τῶν δηχθέντων. Εἰδικὴ δίαιτα δὲν χρειάζεται.

Ἐπὶ μακρὸν ἐπιστεῦετο ὅτι ὁ ἀλκοολισμὸς ἀντετίθετο εἰς τὸν σχηματισμόν ἐν τῷ αἵματι ἀντιλυσσινικῶν ἀντισωμάτων καὶ εἰς τὴν ἐπέλευσιν τῆς ἀνοσίας. Μετὰ τοῦ J. Bailly ἀπεδείξαμεν ὅτι οὐδὲν τὸ τοιοῦτον συμβαίνει. Πάντως, δυνάμεθα νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς περιστάσεως διὰ νὰ συμβουλευσωμεν τὴν ἐγκράτειαν. Ἐπὶ πλεόν, ἐνδείκνυται ὅπως ὁ ἀσθενὴς, κατὰ τὸ διάστημα τῆς θεραπείας, ἀποφεύγῃ τὴν μεγάλην κόπωσιν, καὶ τὴν ψύξιν, διότι ἀμφότεραι δύνανται νὰ προδιαθέσουν εἰς παραλυτικὰ συμβάματα. Τέλος, θὰ συμβουλευσωμεν τοὺς δηχθέντας

να κάμουν γενικὸν λουτρόν πρὸ τῆς πρώτης ἐνέσεως καὶ νὰ σαπωνίσουν καλῶς τὰ πρόσθια κοιλιακὰ τοιχώματα.

Μόλις ὁ ἱατρός ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας, εἶναι ἐπάναιγκες ὅπως προσδιορίσῃ τὸν βαθμὸν τῆς μολύνσεως, οὕτως ὥστε νὰ κατατοπίσῃ τὸν ἀσθενῆ ἐπὶ τῆς διαρκείας τῆς θεραπείας καὶ ἂν δὲν διαθέτῃ παρακαταθήκην ἐμβολίου, νὰ παραγγείλῃ εἰς τὸ Ἰνστιτούτον τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν φυσίγγων.

Δυνάμεθα νὰ υἱοθετήσωμεν ὡς κλίμακα βαρύτητος τῆς μολύνσεως τὴν χρησιμοποιοιμένην ὑπὸ τοῦ Ἰντιτούτου ἱαστέρ τοῦ Kasauli, ἥτις περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς 4 βαθμούς :

1ος βαθμός. Δὲν ἀφορᾷ δῆγματα ἀλλὰ μόνον πληγὰς, τομάς, διαφόρους ἐκδοράς ἐπιπολῆς τοῦ δέρματος, μολυνθείσας ὑπὸ τοῦ σιάλου τοῦ λυσσώντος ζῴου.

2ος βαθμός. Ὀλιγάριθμα ἐπιπόλαια ἢ μικράς ἐκτάσεως δῆγματα ἐπὶ τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν μελῶν, ἐξαιρέσει τῶν δακτύλων.

3ος βαθμός. α') Ἐπιπόλαια δῆγματα ἐπὶ τῶν δακτύλων. β') Πολλαπλᾶ καὶ ἐπιπόλαια δῆγματα ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος, ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ. γ') Βαθέα δῆγματα, οὐχὶ ὅμως ἐκτεταμένα, ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος, ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ.

4ος βαθμός. α') Δῆγματα βαθέα καὶ ἐκτεταμένα, ἢ πολλαπλᾶ, ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ σώματος. β') Ὅλα τὰ δῆγματα καὶ αἱ ἀμυχαὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ λαιμοῦ.

(1) Ἐπειδὴ τὸ φαινικοῦχον ἐμβόλιον παραδίδεται εἰς φύσιγγας τῶν 5 κ. ἐ., θὰ ζητῶνται, κατ' ἀρχήν, 15-25 φύσιγγες διὰ θεραπείας δέκα πέντε, δέκα ὀκτώ, εἴκοσι, εἴκοσι πέντε ἡμερῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντιστοιχοῦν, ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς φύσιγγος κατ' ἡμέραν, εἰς τοὺς 4 προαναφερθέντας βαθμούς βαρύτητος τῆς μολύνσεως. Ἐν ταῦτοις, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, οὐδεὶς αὐστηρὸς καὶ ἀπόλυτος κανὼν δύναται νὰ ὀρισθῇ. Αἱ δόσεις ἐμβολίου δύναται νὰ παραλλάσσουν ἀναλόγως διαφόρων παραγόντων καὶ ἰδίᾳ ἀναλόγως τῆς χώρας ἐνθα ἐκτελεῖται ὁ ἐμβολιασμός. Οἱ δυτικοὶ ἰοὶ (δυτικὴ Εὐρώπη, Ἀφρικὴ) εἶναι ἡπιώτεροι, παρουσιάζοντες ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς ἰοὺς (Βαλκανικὰ Κράτη, Ρωσσία, Ἰνδία) πλέον λοιμογόνους. Αἱ ἀνωτέρω δόσεις δύναται νὰ θεωρηθῶν ὡς ἐλάχισται δόσεις δυνάμεναι νὰ αὐξηθῶν, ἀφοῦ μάλιστα τὸ φαινικοῦχον ἐμβόλιον εἶναι, ὡς γνωστόν, νεκρὸν ἐμβόλιον, ἀνίσχυρον νὰ προκαλέσῃ τὴν

(1) Παρ' ἡμῖν, τὸ διὰ τὴν ἀποκεντρωτικὴν θεραπείαν υἱοθετηθὲν ἐμβόλιον εἶναι τὸ παρασκευαζόμενον κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Hemht, μετὰ βάσιν τὸ ἐναιώρημα νεκροῦ ὡσαύτως σταθεροῦ λυσσικοῦ ἰοῦ. Ἡ μέθοδος τοῦ Hemht ἀποτελεῖ συνδυασμὸν τῶν δι' αἰθέρος καὶ φαινικοῦ ὀξέος μεθόδων, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ δι' αὐτῆς παρασκευαζόμενον ἐμβόλιον εἶναι μεγαλυτέρας πυκνότητος, πρᾶγμα ὅπερ ἐπιτρέπει βραχυτέραν θεραπείαν.

Κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Hemht, ἐπὶ δηγμάτων καὶ τραυμάτων ἅτινα κατὰ τὴν δῆξιν παρουσιάσαν, ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον, αἱμορραγίαν, ἐνεργοῦνται ἐν ὅλῳ 6 ἐνέσεις ἐμβολίου (τῶν 5 κ. ἐκ.), μία κατ' ἑκάστην. Ἐπὶ λείξεων καὶ δηγμάτων ἀνεῦ αἱμορραγίας, ἐφαρμόζονται 3 ἐνέσεις, ἥτοι μία κατ' ἑκάστην. Ἐπὶ βαρέων δηγμάτων, κεφαλῆς, προσώπου, τραχήλου, ὀκρων χειρῶν, πλὴν τῶν ἐξ ἐνέσεων, δέον ὁ μολυνθεὶς νὰ ἐπανέλθῃ ἐνὰ μῆνα μετὰ τὸ τέλος τῆς θεραπείας καὶ νὰ ὑποστῇ μίαν ἐπὶ πλέον ἐνέσιν. Τὸ ἐμβόλιον δύναται νὰ χρησιμοποιεῖται ἐπὶ 6 μηνῶν ἀπὸ τῆς χρονολογίας τῆς παρασκευῆς του, ἀναγραφομένης ἐπὶ τῶν φυσίγγων.

Αἱ ἐνέσεις γίνονται κανονικῶς καὶ ἐκάστην, ἐναλλάξ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τοῦ ὀμφαλοῦ, ἡ δὲ θεραπεία ἀκολουθεῖ οὕτω τὴν κανονικὴν τῆς πορείαν. Οἱ δηγθέντες εἰδοποιῶνται ἐπὶ τῆς ἀπολύτου ἀνάγκης ὅπως προσέρχονται κανονικῶς διὰ τὸν ἐμβολιασμόν. Εἷς τινὰς ἐξ αὐτῶν θὰ χρειασθῇ νὰ ἐξηγήσωμεν ὅτι ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία ἀποτελεῖ ἀγῶνα ταχύτητος μεταξύ τοῦ ἰού καὶ τοῦ ἐμβολίου, καὶ ὅτι, κατὰ τὴν πρόοδον αὐτοῦ πρὸς τὸν κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα, ὁ ἴος ἀγνοεῖ καὶ ἐορτᾷ καὶ ὑποθέσεις καὶ κηκοκαίριας. Ὅπως δὲ οὐδεμία παθολογικὴ κατὰστασις ἀπαλλάσσει τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας ἐπὶ τῶν ἀτόμων εἰς τὰ ὁποῖα αὕτη ἐνδείκνυται, οὕτω οὐδεμία νόσος, ἐπισυμβαίνουσα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παστερικῆς θεραπείας, πρέπει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ διακοψώμεν αὐτήν. Ἡ θεραπεία δέον νὰ συνεχίζεται, ὅτι, δῆποτε καὶ ἂν συμβῇ, οἰαδῆποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐκάστοτε ἐμφανιζομένη ἱατρικὴ ἢ παραϊατρικὴ κατὰστασις. Δὲν ὑπάρχει τῶν ἄλλων ἀντένδειξις εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς θεραπείας εἰμὴ μόνον ἡ διαπίστωσις ὅτι τὸ δῆξαν ζῶον ἐπέζησεν, ἢ ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τοῦ δηγθέντος παραλυτικῶν συμβαμάτων ἢ αὐτῆς ταύτης τῆς λύσεως. Ἡ ἐμμενσὶς ῥοή, ἡ ἐπέλευσις πνευμονίας, ἐξανθηματικὸς τινος πυρετοῦ, τυφοειδοῦς πυρετοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τοκετὸς δὲν πρέπει νὰ διακόβουν τὴν θεραπείαν. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία οὐδεμίαν ἀσκεῖ ἐπίδρασιν, ἐπωφελεῖ ἢ βλαβεράν ἐπὶ τῶν παρεπιπτούσων νόσων. Ἀντιστρόφως, αἱ νόσοι αὗται οὐδόλως ἐπηρεάζουν τὴν θεραπείαν, οὔτε αὐξάνουν, οὔτε ἐλαττώνουν τὴν ἀποτελεσματικότητά αὐτῆς. Εἶναι ὅθεν ἀνωφελές, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, νὰ ἐλαττώσωμεν ἢ νὰ ἐντενίσωμεν τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν, ἥτις δέον νὰ ἐφαρμοσθῇ ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς.

Ὁρισμένα ἄτομα παραπονοῦνται, συνήθως περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀπογεύματος, δι' ἐπώδυνον αἴσθησιν κατὰ τὸ μέρος ἔνθα γίνονται αἱ ἐνέσεις. Θὰ συμβουλευώμεν αὐτὰ ὅπως ἅμα τῇ ἐμφάνισι τοῦ ἄλγους παραμένουν ἐξηλασμένα, καὶ ὅπως ἐπιθέτουν εἰς τὸ ἐπώδυνον μέρος ἐπιθέματα θερμοῦ ὕδατος. Γενικῶς, ἡ καταπράνσις εἶναι ταχεῖα. Εἰς περίπτωσιν ὅμως καθ' ἣν τὰ θερμὰ ἐπιθέματα δὲν ἀρκοῦν, ἐνδείκνυται γενικὸν λουτρόν, θερμὸν ἢ χλιαρὸν. Νευροπαθεῖς τινες ἔχουν τάσιν νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νοσηρὰ συμπτώματα τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς. Δέον νὰ ἀντιδράσωμεν κατὰ τῆς νοσηρίας ταύτης καὶ νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποῖαν ἀντιθέτως ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία, χάρις εἰς τὴν λεκιθίνην καὶ τὰ λιποεἰδη τῆς νευρικῆς οὐσίας, ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως πολλῶν κουρασμένων καὶ ἐξησθενημένων ἀτόμων. Δυναμέθα μάλιστα νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐνίστε ἡ παστερικὴ θεραπεία ἐπενεργεῖ εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς ἡμικρανίας, τῶν νευραλγιῶν (ιδίως τῆς ἰσχιάδος), τῶν ἀταξικῶν ἀλγηδόνων, τῶν ὀδυνῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἀρτηριτίδων, κλπ. Ὅλος ὁ ἐξαιρετικῶς, ἐπὶ τῶν πολὺ ἡλικιωμένων καὶ ἀρτηριοσκληρωτικῶν ἀτόμων, δύνανται, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμβολιασμῶν, νὰ παρατηρηθοῦν ζάλαι, ἀϋπνία, ἀνορεξία, καὶ ὡς συνέπεια τούτων, ποιά τις γενικὴ ἀδυναμία. Δέον νὰ τὰ καθησυχάσωμεν ἀπολύτως. Δυνατὸν ὅμως, ἐξαιρετικῶς, νὰ παρασῇ ἀνάγκη ὅπως, ἀνὰ ἐκάστην τρίτην ἢ τετάρτην ἡμέραν, ἀφίνωμεν εἰς αὐτὰ εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν ἀνάπαισιν (ἄνευ θεραπείας). Κατ'

αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ διεξαγωγή τῆς θεραπείας φθάνει εἰς τὸ τέλος ἄνευ δυσχερειῶν.

Οὐδεμία ἐρυθρότης, οὐδείς πόνος ἢ οἰδήμα προδίδουν συνήθως τὸ μέρος ὅπου ἐγένοντο αἱ πρῶται ἐνέσεις. Ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ὅμως μέχρι τῆς δεκάτης ἡμέρας, ἰδίως ἐπὶ εὐρώστων καὶ παχυσάρκων ἀτόμων, δύναται νὰ παρατηρήσωμεν τὸν σχηματισμὸν φλεγμονώδους πλακῶς διαμέτρου 2 ἕως 10 ἑκατοστομέτρων, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ δέριμα εἶναι ἐρυθρόν, κνησιμῶδες ἢ καὶ ἐλαφρῶς ἐπώδυνον. Ἡ πλάξ αὕτη φθάνει εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μετὰ ἕξ ἢ ὀκτὼ ὥρας. Κατόπιν, αὕτη υποχωρεῖ βραχυμένον, ἀλλ' εἶναι ἀκόμη ἀντιληπτὴ τὴν ἐπομένην καὶ μεθεπομένην. Ἀπὸ τῆς στικτῆς ταύτης, ἑκαστος ἐμβολιασμὸς ἀποτελεῖ ἀπαρχὴν μιᾶς τοιαύτης ἐκδηλώσεως. Κατὰ τὴν 15ην ἢ 16ην ἔνεσιν, παρατηροῦμεν πῶλιν μίαν σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῆς φλεγμονῆς, ἡ ὁποία, ἐὰν ἡ θεραπεία συνεχισθῇ πέραν τῶν εἴκοσι ἡμερῶν, παύει πλέον νὰ ἐμφανίζεται. Συγχρόνως μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν λόγῳ πλακῶν, παρατηρεῖται ἐνίοτε καὶ ἐλαφρὰ ἀδενίτις κατὰ τὴν μασχάλην ἢ τὴν βουβωνικὴν χώραν.

Ἡ ἀναλογία τῶν συμβαμάτων εἶναι ἐν πρὸς δέκα ἕως δέκα πέντε ἄτομα. Τὰ θερμὰ λουτρά, ἢ ἡ ἐπίθεσις πολλῶν θερμῶν ἢ πολλῶν ψυχρῶν ἐπιθεμάτων συντομεύουν τὴν διάρκειαν τῶν φαινομένων τούτων, τὰ ὁποῖα ἀντιθέτως παρατείνει τὸ ζῴσιμον. Αἱ φλεγμονώδεις αὗται πλάκες δὲν ὀφείλονται εἰς βακτηριακὴν μόλυνσιν, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύουν πιθανῶς ἀλλεργικὴν ἀντίδρασιν τοῦ δέρματος, ἀναφυλακτικῆς φύσεως. Ἐξ ἄλλου, αὗται δὲ εἶναι ἰδιόζουσαι τῶν φαινικούχων ἐμβολίων, ἀλλὰ παρατηροῦνται καὶ ὅλας τὰς ἀντιλυσσικὰς μεθόδους. Αἱ τοπικαὶ ἐκδηλώσεις αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς τὴν βακτηριακὴν μόλυνσιν τοῦ ἐμβολιασθέντος ἰοῦ: ὀξεία ἀποστήματα, ὁστρακιοειδὲς ἐρύθημα, δὲν παρατηροῦνται μετὰ τὰ φαινικούχα ἐμβόλια, ὡς γνωστὸν, ἀπολύτως ἀσηπτα. Ἐὰν δὲ ποτὲ συμβοῦν τοιαῦτα ἔσονται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν πλημμελῆ ἀποστείρωσιν τῆς βελόνης καὶ τῆς σύριγγος, πρῶτον βεβαίως πολὺ λυπηρόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, πρέπει νὰ καθησυχάσωμεν ἀπολύτως τὸν ἀσθενῆ ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας. Πλεῖστα πειράματα γινόμενα εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Παστέρ τῆς Ταγγέρης, ἀπέδειξαν ὅτι ἀποστήματα, ἐπίτηδες προκληθέντα ἐπὶ ζῶων ὑπὸ θεραπείαν, δὲν ἐπιδρουν δυσμενῶς οὔτε ἐπὶ τῆς ἐγκαίρου ἐμφανίσεως τῶν λυσσοκτόνων ἀντισωμάτων, οὔτε ἐπὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν, οὔτε ἐπὶ τῆς διάρκειας τῶν ἐντὸς τοῦ ὁργανισμοῦ. Οἱ παχύσαρκοι δύναται, καίτοι σπανίως, νὰ παρουσιάσουν, τόσον διὰ τῶν φαινικούχων ὅσον καὶ διὰ τῶν ἀπεξηραμένων ἢ γλυκερινούχων τοιούτων, ἀνωδύνους ἢ μόλις ἐπώδυνους σκληρίδας, παχους λεπτοκαροῦ ἢ καροῦ, ὀφειλομένας εἰς τὴν δυσκολίαν μὴ τὴν ὁποίαν τὰ ἄτομα ταῦτα δύναται νὰ ἀπορροφήσουν, ἰδίως κατὰ τὸν θέρους, τὴν ἐνεθεῖσαν αὐτοῖς νευρικὴν οὐσίαν. Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θεραπείας, αἱ σκληρίαι αὗται ἐξαφανίζονται βραδέως. Εἰς ἐξαιρετικὰ περιπτώσεις, αὗται μαλακύνονται καὶ προκαλοῦν ἀβληχερὰ ἀποστήματα ἀσηπτικά, ἔχοντα ἀνάγκην διανοίξεως, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα, παρὰ τὴν διανοίξιν, ἐξελίσσονται ἐνίοτε βραδέως, τείνοντα πρὸς συριγγοποίησιν. Ἐν τέλει ὅμως θεραπεύονται.

Ἡ διάρκεια τῆς θεραπείας, ὡς αὕτη καθορίζεται κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς, δὲν εἶναι ἀμετάβλητος. Οὐδέποτε θὰ διστάσωμεν νὰ τὴν παρατεῖ

νωμεν καὶ νὰ κάμωμεν συμπληρώματικὰς τινὰ ἐνέσεις εἰς δηχθέντας, οἱ ὅποιοι δι' οἰονδήποτε λόγον μᾶς ἐμπνέουν ἀνησυχίαν. Ἡ παρὰ τὰς αὐτῆς τῆς θεραπείας ἐπιβάλλεται καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτερος μακρά, ἂν ἢ ἐκ τῆς πληγῆς τῆς προκληθείσης ἐκ τοῦ δόγματος οὐλὴ παρουσιάζει ἀντίδρασιν τινά : ἐξοίδησιν, ἐρύθημα, ἄλγος, κνησμόν. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται εἶναι ἄκρως σοβαροῦ χαρακτῆρος, συνηθέστατα προαγγέλλουσαι τὴν ἐπικειμένην λύσσαν καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις εἶναι δυνατόν μετὰ τὴν ἐμφάνισίν των νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ἐπέλευσις τῆς νόσου.

Μετὰ τὴν λήξιν τῆς θεραπείας, δέον νὰ καθησυχάζωμεν ἀπολύτως τοὺς δηχθέντας. Θὰ συμβουλευσομεν ὅμως αὐτοὺς ὅπως ἀποφεύγουν ἐπὶ ἓνα μῆνα τὰς μεγάλας κοπώσεις, τὰς ψύξεις, τὴν κατάχρησιν ποτῶν. Ἐπὶ πλέον δέον ὅπως οὗτοι κρατοῦν ἐνήμερον τὸν ἐμβολιάσαντα αὐτοὺς ἱατρὸν ἐφ' ὧν τῶν παθολογικῶν συμπτωμάτων τὰ ὅποια τυχὸν ἤθελον παρουσιάσει κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦς μῆνας.

VI

ΣΥΜΒΑΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΥΣΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Παραλυτικὰ συμβάματα.—Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὰ φαινικοῦχα ἐμβόλια, τῶν ὁποίων ἡ στείρωσις ἀπεδείχθη βεβαία, ἐκθέτουν πολὺ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων εἰς τὰ τοπικὰ συμβάματα τῆς θεραπείας. Δεδωμένου ὅτι εἶναι νεκρά, εἶναι ἀνίκανα νὰ προκαλέσουν τὴν ἐργαστηριακὴν λύσσαν καὶ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν στατιστικῶν τοῦ Τμήματος Ὑγιεινῆς τῆς Κ.Τ.Ε., τὰ παραλυτικὰ συμβάματα εἶναι δι' αὐτῶν τετράκις ὀλιγώτερον συχνὰ ἀπὸ τὰ προκαλούμενα δι' ἄλλων μεθόδων. Ὅσον ὅμως ὑπάνια καὶ ἂν εἶναι ταῦτα (1 ἐπὶ 5.000 ἕως 1 ἐπὶ 20.000 ἐμβολιασμῶν), ἐν τούτοις ὑπάρχουν, δύνανται δὲ νὰ ἐμφανισθοῦν ὑπὸ τὰς αὐτὰς πρὸς τὰς διὰ τῶν ξηρανθέντων ἢ ἀραιωθέντων ἐμβολίων μορφάς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ἱατρὸς ὀφείλει νὰ τὰ γνωρίζῃ. Οὕτω, ἡ προσοχὴ τοῦ δέον νὰ ἐπιστηθῇ ἐπὶ τῆς δυνατότητος μιᾶς παροδικῆς καὶ ἀνευ ἐτέρων συμπτωμάτων ἐπισχέσεως τῶν οὖρων, μιᾶς ἐπὶ μέρους ἢ ὀλικῆς παραλύσεως τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ ἀπαγωγοῦ νεύρου, ἢ τοῦ κοινοῦ κινήτικοῦ νεύρου. Αἱ ἐκδηλώσεις αὗται εἶναι ἐξαιρετικῶς ἡπίας μορφῆς καὶ θεραπεύονται ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀλλ' ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἡ ραχιοσφυικὴ μυελίτις, ὥς καὶ ἡ ὀξεία ἀνιούσα παράλυσις τύπου Λανδρῦ, τῆς ὁποίας τὸ προγνωστικὸν εἶναι σοβαρώτερον καὶ ἥτις δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς θάνατον. Τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῆς τελευταίας εἶναι ἡ ἀπότομος ἐμφάνισις αἰσθήσεως καμάτου, ἐνίοτε τόσον ἰσχυροῦ ὥστε δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ναρξίς εὐλογίας. Κατόπιν ἐγκαθίσταται παράλυσις. Αἱ παραλύσεις αὗται ἂν εἶναι, ὡς ὑπέθετόν ἄλλοτε, ἐκδηλώσεις λύσεως τῶν ὁδῶν, τροποποιηθείσης διὰ τοῦ ἐμβολιασμοῦ, ἀλλ' ὀφείλονται εἰς τὰς ἐνέσεις καὶ, τροκειμένου περὶ ζῶντος ἐμβολίου, εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν σταθερὸν ἰόν, τροκειμένου δὲ περὶ νεκρωθέντος ἐμβολίου, εἰς τι τῶν συστατικῶν τῆς κατὰ φύσιν νευρικῆς οὐσίας. Ἡ τελευταία αὕτη ἐξήγησις παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι οὐδόλως προεικάζει τὴν ἀκριβῆ φύσιν τοῦ ἐπιδρω-
ος δηλητηρίου. Ὅπως δὲποτε, ἂν παραστῇ ἀνάγκη, διακόπτομεν τὰς

ένεσεις καὶ τὰς ἐπαναλαμβάνομεν ὅταν τὰ συμβάματα ταῦτα βελτιωθῶν.
Ἡ ἀκολουθητέα δὲ θεραπευτικὴ ἀγωγή θὰ εἶναι ἡ συνήθως ἀκολουθου-
μένη κατὰ τὰς κοινὰς μυελίτιδας, ἥτοι πρόληψις τῆς ἐσχάρας, καθε-
τηριασμοὶ αὐστηρῶς ἔσηπτοι, κλπ. Δέον ν' ἀποφεύγωμεν πᾶσαν ἐντο-
νον θεραπείαν καί, συμφώνως πρὸς τὴν συμβουλὴν τοῦ ἱατροῦ Roux, νὰ
ἀρνούμεν τὴν ἀσθένειαν νὰ ἀκολουθῇ μόνη τὴν πολλὰκις πρὸς τὴν ἱασιν
ἐξελίξιν αὐτῆς.

Φαινικοῦχος καταπληξία.—Ἐκτὸς τῶν συμβαμάτων τούτων,
κοινῶν εἰς ὅλας τὰς μεθόδους ἀντιλυσσικοῦ ἐμβολιασμοῦ, ὑπάρχει καὶ
ἐν τοιούτων, πολὺ ἡπιώτερον, τὸ ὅποιον φαίνεται χαρακτηριστικὸν τῶν
φαινικοῦχων ἐμβολίων. Παρατηρήθη εἰς ἓνα μόνον Ἰνστιτούτα καὶ
συνίσταται εἰς μίαν εἰδικὴν κατάστασιν καταπληξίας, ἥτις ἀκολουθεῖ
τὴν ἐνεσιν. Ἡ κατάστασις αὕτη στερεῖται σοβαρότητος, ἀλλὰ προκαλεῖ
δυσάρεστον ἐντύπωσιν τόσον εἰς τοὺς παρειαρισκομένους ὅσον καὶ εἰς τὸν
ἴδιον τὸν ἀσθενῆ. Οὗτος αἰσθάνεται ἀποτόμως ἰσχυρὰν κεφαλαλγίαν,
προυνσιάζει δὲ ὡχρότητα κατὰ τὸ πρόσωπον, κρύους ἰδρώτας, τάσιν
πρὸς ἔμετον. Σπανίστερον παρατηρεῖται ἀπώλεια συνειδήσεως μικρᾶς
διαιρείας, ἔμετοι καὶ ἀκράτεια οὐρῶν. Τὰ συμβάματα ταῦτα δὲν δύ-
νυνται νὰ ἀποδοθῶν εἰς τὸ φαινικὸν ὀξύ, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι καθαρὸν.
Πράγματι μία φύσις ἐμβολίου (5 κ. ἐκ.) δὲν περιέχει εἰμὴ 5 ἑκατο-
στογράμμα φαινικοῦ ὀξέως, οὐδέποτε δὲ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ τοῦ
ὁποίου ἄλλοτε τὸ φαινικὸν ὀξύ ἐχρησιμοποιήθη ἀφθόνως, παρατηρήθησαν
τοιαῦτα φαινόμενα μὲ δόσεις κατωτέρας τῶν 0.50 ἑκατοστογράμμων.
Ὁ Puntoni ἀποδίδει τὰ συμβάματα ταῦτα εἰς τὴν διεύθυνσιν, ἐντὸς
αἰμοφόρου ἀγγείου, ἐγκεφαλικῆς οὐσίας ἐπὶ τῆς ὁποίας, κατ' αὐτόν, τὸ
φαινικὸν ὀξύ ἐπιφέρει διάφορον μεταβολὴν ἀπὸ τὴν ὑπὸ τῆς ξηράν-
σεως ἢ τοῦ αἰθέρος προκαλουμένην τοιαύτην. Ὡς ἐκ τούτου, συμβου-
λεύει ὅπως καταβάλλεται προσοχὴ ἵνα μὴ ἡ βελὸν ἑισδύῃ ἐντὸς φλε-
βιδίου τινος. Ὡς εἴπομεν ἤδη, συμφωνοῦμεν ἀπολύτως μὲ τὴν γνώμην
ταύτην. Ἡ προφύλαξις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἐπαρκὴς καὶ, εἰς
ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, παρατηρήθησαν τοιαῦτα φαινόμενα, ὀφειλό-
μενα πιθανῶς εἰς τὴν ταχύτητα τῆς ἀπορροφήσεως καὶ εἰς μίαν ἰδιαι-
τέραν εὐαίσθησιν τοῦ ἀσθενοῦς. Ἐμβολιάζοντες τοὺς δηχθέντας πολυ-
βραδέως καὶ εἰς ὀριζοντίαν στάσιν, οὐδέποτε παρατηρήσαμεν, ἡμεῖς
τοὺλάχιστον, τοιαῦτα φαινόμενα καταπληξίας. Ἐχομεν τὴν ἐντύπωσιν
ὅτι ταῦτα προκαλοῦνται ἰδίως εἰς τὰ Ἰνστιτούτα, ὅπου, λόγῳ τοῦ μεγά-
λου ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ θεραπείαν ἀτόμων, ταῦτα ἐμβολιάζονται ὀρθία κα-
ταχέως, ὑπὸ συνθήκας δὲ τοιαύτας ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ εἴμεθα πάν-
τοτε βέβαιοι ὅτι τὸ ὑγρὸν (νευρική οὐσία καὶ ἴσως μικρὰ ποσότης φαι-
νικοῦ ὀξέος) δὲν εἰσεχώρησεν ἐντὸς αἰμοφόρου ἀγγείου. Καὶ ἂν τοῦ-
το εἴναι ἀληθές, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ φαινομένου τούτου
τῆς καταληψίας, ἡπίου ἄλλωστε καὶ σπανίον, ἐπιχείρημα κατὰ τὸν
φαινικοῦχων ἐμβολίων, ἀλλὰ τούναντίον ἐν εἰσέτι ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆ
ἀποκεντρώσεως τοῦ ἐμβολιασμοῦ. Ὅπως δὴποτε, ἡ μαστίγωσις το
προσώπου, ἢ κατὰφυξις αὐτοῦ, ἢ εἰσπνοὴ ἀτμῶν ἀμμωνίας, ἐπαρκοῦ
διὰ τὰ καταπολεμήσωμεν τὰ ἐν λόγῳ μικρὰ συμβάματα. Ἡ ἀδρεναλίνη
δύναται ἐπωφελῶς νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς περίπτωσιν φαινομένων σο-
βαρωτέρου χαρακτῆρος.

VII

ΑΚΟΛΟΥΘΗΤΕΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΕΝΑΝΤΙ ΕΚΔΗΛΩΘΕΙΣΗΣ ΛΥΣΣΗΣ

Ἡ πρόγνωσις τῆς ἐκδηλωθείσης λύσσης εἶναι μοιραία. Ἐμβόλια καὶ ὀρροὶ δέον νὰ ἀφίνωνται κατὰ μέρος. Εἶναι ὁρθόν ὥπως πρᾶσπανθῶμεν νὰ παραπλανήσωμεν τὸν ἀσθενῆ ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς νόσου καὶ νὰ καταπραΰνωμεν, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰς σωματικὰς καὶ ἡθικὰς τοῦ ὀδύνας. Γενικῶς, ἡ ἀκολουθητέα ἀγωγή δέον νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ πάσχοντος ἐκ τετάνου. Τὸν ἀσθενῆ τοποθετοῦμεν ἐντὸς θερμοῦ δωματίου, προφυλαγμένον ἀπὸ τοῦ φωτός, τοῦ θορύβου, τῶν ρευμάτων καὶ πικνότης ὑπὲρ θὰ ἡδύνατο νὰ ἐρεθίσῃ τὰς ἐξηρμένους αἰσθήσεις του. Ἀποφεύγομεν κατὰ τὸ δυνατόν, τὸ δέσιμον τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς εἶναι δύσκολον ν' ἀποφύγωμεν τὸν «τρελλομανθῦαν». Ἡ χρῆσις ὑπνωτικῶν καὶ ναρκωτικῶν εἶναι ἀπολύτως ἐνδεδειγμένη, ἐπειδὴ δέ, ὡς ἐκ τῶν φαρυγγικῶν σπασμῶν, ἡ ἀπὸ τοῦ στόματος χορήγησις αὐτῶν καθίσταται ἀδύνατος, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταπρεύωμεν κυρίως εἰς ὑποδορεῖους ἐνέσεις μορφίνης καὶ εἰς τὴν δι' ὑποκλυσμῶν χλωράλην, τὰς ὁποίας χορηγοῦμεν δαψιλῶς.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ

Ἀπάντησις εἰς τὰς συνηθέστερον τιθεμένας ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἐγειρομένας ἀντιρρήσεις ὑπὸ τῆς πελατείας Ἀντιλυσσικῶν Ἰνστιτούτων.

Ἑρωτήσεις

1. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι δὲν ὑπάρχει κυθόρμητος λύσσα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πῶς ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον κροῦσμα;

2. Πλανᾶσθε ἀσφαλῶς ἰσχυριόμενος ὅτι ὁ σκύλος μου εἶναι υσσασμένος. Πῶς θέλετε νὰ ἔχη υσσάζει ἀφοῦ οὐδέποτε ἐξέρχεται ἥς οἰκίας καὶ οὐδέποτε με ἐγκαλεῖπει.

3. Ὁ σκύλος μου ἀσφαλῶς δὲν το λυσσασμένος. Μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἔπινε νερό.

4. Ὁ σκύλος μου ἀσφαλῶς δὲν το λυσσασμένος. Ἡ το μόλις τριῶν

Ἀπαντήσεις

Ἵπάρχουν διάφοροι ἐπὶ τοῦ προκειμένου θεωρεῖται. Ἡ πλέον πρωτότυπος εἶναι ἡ τοῦ Sinn, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος ἀρχίσας εἶναι ὁ κόνικλος... Ἀλλ' ἡ ἐνταῦθα συζήτησις ἐπ' αὐτῶν εἶναι ἄσκοπος. Ἐξ ἄλλου, τὸ αὐτὸ ἐρώτημα δύναται νὰ τεθῇ καὶ δι' ὅλας τὰς λοιμώδεις νόσους.

Εἶναι δυνατόν νὰ ἐξῆλθε τὴν νύκτα ἐν ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἢ νὰ ἐδήχθῃ, εἰς τὸ ὑπόγειον ἢ εἰς τὸ ὑπερῶον τῆς οἰκίας, ὑπὸ ποντικοῦ.

Ὁ λυσσῶν σκύλος δὲν παρουσιάζει ὑδροφοβίαν. Αὕτη παρατηρεῖται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἀνθρωπον.

Ἡ ἐπώσις τῆς λύσσης εἶναι πολλάκις πολὺ βραχεῖα ἐπὶ τῶν

ἐβδομάδων. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μολυνθῇ; Ἐξ ἄλλου δὲν εἶχε ὕψος κακόν. Ἐδάγκανε, ἀλλὰ διὰ νὰ παίζῃ, νὰ διασκεδάσῃ, νὰ τροχίσῃ τὰ δόντια του.

5. Γνωρίζω καλὰ τὴν λύσσαν. Ὁ σκύλος μου δὲν παρουσίαζε κανὲν ἀπὸ τὰ συμπτώματα αὐτῆς. Οὔτε ἐγκύγιζε, οὔτε ἔδακνε. Ἀπλῶς ἓνα κόκκαλο εἶχε σταματήσῃ στὸ λαϊμό του. Προσεπάθησα νὰ τὸ βγάλω, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα. Τὸ καυμένο ἐψώφησε ἀπὸ πνιγμόν.

6. Ὁ σκύλος μου μὲ ἐδάγκασε εἰς τὸ χέρι διότι προσπαθοῦσα νὰ τὸν κάμω νὰ καταπῇ φάρμακον. Ἐψώφησε τὴν ἐπομένην, πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν. Ἦταν ἓνα νεαρὸ σκυλί. Παρουσίαζεν ἐμέτους καὶ διάρροια. Ὑπέκυψε δὲ ἐντὸς ἑξ ἢ ἐπτὰ ἡμερῶν ἐκ τῆς λεγομένης «νόσου τῆς νεαρᾶς ἡλικίας».

7. Μὲ ἐδάγκασε σκύλος τὸν ὁποῖον ἐσχότωσαν βραδύτερον διότι ἐθεωρήθη λυσσασμένος. Ἀλλ' ἐμένα μὲ ἐδάγκασε τρεῖς καὶ πλέον ἐβδομάδας προτοῦ ἀρρωστήσῃ.

8. Πρὶν λυσάξῃ ὁ σκύλος μου, εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ μοῦ λείχῃ τὰς χεῖρας καὶ τὰς κνήμας, ἀλλὰ δὲν παρουσίαζε καμμίαν πληγὴν ἢ ἐκδοράν. Εἶμαι βεβαία περὶ αὐτοῦ. Ἦ τομὴ τὴν ὁποίαν βλέπετε μοῦ συνέβη χθές, ἐνῶ ὁ σκύλος εἶχε ψωφήσει.

νεαρῶν σκύλων (ἐνίοτε 10 ἡμέραι). Ἦ νόσος δυνατόν νὰ μετεδότη εἰς αὐτοὺς συγγενῶς διὰ τοῦ πλακοῦντος, ἐνῶ ἡ μήτηρ των εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν ζωῇ καὶ φαίνεται ὑγιῆς (θὰ ἀποθάνῃ βραδύτερον). Εἶναι ὑλίγον περίπλοκον νὰ σᾶς ἐξηγήσω. Ἀλλὰ πρέπει νὰ μὲ πιστεῦσῃτε. Οἱ πολὺ νεαροὶ σκύλοι σπανιώτατα ἔχουν ὕψος κακόν ὅταν εἶναι λυσσῶντες. Φαίνονται ἀκριβῶς ὅτι ὑποδάκνουν διὰ νὰ παίζουν.

Δὲν ἀκούσατε ποτὲ νὰ ὁμιλοῦν διὰ τὴν «βωβήν» ἢ «παραλυτικὴν» λύσσαν; Ὁ σκύλος σας παρουσίαζεν ἀκριβῶς ἐν τυπικὸν παράδειγμα αὐτῆς.

Ἵπάρχει ἀκριβῶς μία μορφή λύσσης, ἡ λεγομένη γαστροεντερικὴ μορφή, ἡ ὁποία ὁμοιάζει πάρα πολὺ μὲ τὴν γαστροεντερικὴν μορφήν τῆς «νόσου τῆς νεαρᾶς ἡλικίας». Σᾶς ἐδάγκασε εἰς γυμνὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὸ ζῶον ἐψώφησεν ἡδὴ καὶ ἐτάφη. Διὰ λόγους προφυλάξεως ὀφείλετε νὰ ἀκολουθήσῃτε τὴν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν.

Εἴσθε ἀπολύτως βέβαιος διὰ τὰς ἡμερομηνίας; Εἶχον περάσει πλέον τῶν δέκα πέντε ἡμερῶν μετὰ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδήχητε καὶ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ σκύλος παρουσίασε τὰ πρῶτα συμπτώματα λύσσης; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἔχετε νὰ φοβηθῇτε τίποτε.

Ἐφ' ὅσον εἴσθε βεβαία ὅτι τὸ ζῶον δὲν σᾶς ἔλειξε ἐπάνω εἰς πλήγας ἢ ἐκδοράς, ἡμπορεῖτε νὰ εἴσθε ἥσυχῃ.

9. Τὸν σκύλον μου τὸν ἐδάγκασε χθὲς κάποιος λασσασμένος σκύλος. Ἐγύρισεν εἰς τὴν οἰκίαν γεμᾶτος αἷμα. Καὶ ἐνῶ τοῦ ἐπέδενον τὰς πληγὰς, μὲ ἐδάγκασε.

10. Μὲ ἐτίσπησε φεῖδι, σκορπιός. Μήπως κινδυνεύω νὰ πάθω ἀπὸ λύσσαν;

11. Ἐκαθάριζα τὸν σκύλον μου ἀπὸ τὰ τσιμπούρια, τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ποῦ προσεβλήθη ἀπὸ λύσσαν. Νομίζω ὅτι ἐν ἀπὸ τὰ τσιμπούρια αὐτὰ καὶ πολλοὶ ψύλλοι μὲ ἐτίσπησαν.

12. Εἵμεθα πολὺ ἀνήσυχτοι. Φοβούμεθα ὅτι ἤπιαμε καὶ φάγαμε γάλα καὶ κρέας λυσσασμένης ἀγελάδος.

13. Δύναμαι νὰ ἐξακολουθῶ νὰ φέρω τὰ ἐνδύματα διὰ μέσου τῶν ὀπείων μὲ ἐδάγκασε λυσσασμένος σκύλος;

14. Λέγουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμωμὲν λουτρά κατὰ τὸ διάστημα τῆς θεραπείας.

15. Ἡ σύζυγός μου, ὁ σύζυγός μου, τὰ παιδιά μου, κλπ. ἀκολουθοῦν ἀντιλυσσικὴν θεραπείαν. Ποῖαι προφυλάξεις πρέπει νὰ λαμβάνωνται ἀπέναντί των; Ἐπιτρέπεται ἡ υνουσία μὲ ἄτομον ἀκολουθοῦν ντιλυσσικὴν θεραπείαν;

Ὡστε δὲν εἶναι ὁ λυσσασμένος σκύλος ποῦ σᾶς ἐδάγκασε, ἀλλ' ἓνας σκύλος τὸν ὁποῖον μόλις εἶχε δαγκάσει ἄλλος λυσσασμένος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν ἔχετε νὰ φοβηθῆτε τίποτε. Πάντως κρατήσατε τὸν σκύλον σας ὑπὸ παρατήρησιν ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας, διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τυχὸν εἶχε δηχθῇ προηγουμένως ὑπὸ ἄλλου λυσσῶντος σκύλου.

Ὅχι, διότι τὰ ζῶα αὐτὰ εἶναι ἄνοσα πρὸς τὴν λύσσαν.

Δὲν ἔχετε νὰ φοβηθῆτε τίποτε. Ἡ λύσσα δὲν μεταδίδεται ἀπὸ δῆγματα τσιμποურიῶν, οὔτε ψύλλων.

Ἦσυχάσατε! Καὶ ἂν ἀκόμη ἐπίνατε γάλα ἄβραστον καὶ ἐτρώγατε ὠμὸν κρέας, δὲν θὰ εἶχατε νὰ φοβηθῆτε τίποτε. Μόνον οἱ ποντικοὶ ἠμποροῦν νὰ μολυνθοῦν διὰ τῆς πεπτικῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ περίπτωσις αὕτῃ εἶναι σπανιωτάτη.

Ἀναμφιβόλως.

Πρέπει πράγματι νὰ ἀποφεύγετε τὰς ψύξεις. Ἐπομένως τὰ ψυχρὰ λουτρά, τὰ ψυχρὰ ντους, τὰ θαλάσσια λουτρά, πρέπει ν' ἀποφεύγονται. Τοῦναντίον τὰ χλιαρὰ ἢ θερμὰ λουτρά εἶναι ὠφέλιμα.

Πολλὰ πειράματα ἀπέδειξαν, τὸ ἀστήρικτον τῆς γνώμης ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀντιλυσσικῆς θεραπείας, ὁ σταθερὸς ἰὸς μεταφέρεται εἰς τὸ κεντρικὸν νευρικὸν σύστημα καὶ ὅτι ἐπομένως δύναται νὰ ἀνευρεθῇ καὶ εἰς τὸν σίαλον. Τὰ ὑπὸ θεραπείαν ἄτομα εἶναι ἀπολύτως ἀκίνδυνα. Δὲν ὑπάρχει ὅθεν λόγος ἀποφυγῆς τῆς μετ' αὐτῶν συννευρέσεως.

16. Ποίαν διαίταν πρέπει νὰ ἰκολουθήσω κατὰ τὴν θεραπείαν; Ἐμπορῶ νὰ τρώγω κρέας; νὰ πίνω κρασί; Ποίας προφυλάξεις πρέπει νὰ λάβω;

17. Ἡ γθεσινὴ ἔνεσις μὲ πονεῖ. Παρουσιάζει ὀλίγην ἐρυθρότητα καὶ πρήξιμο.

18. Μοῦ φαίνεται πῶς ἀπόψε εἶχα πυρετό.

19. Δὲν ἤλθα γοῦς διότι εἶχα νὰ κλονίσω σπουδαίαν μου ὑπόθεσιν... Ὡς ἤθελα τὴν Κυριακὴν νὰ ὑπάγω κυνήγι.

20. Διὰ πόσον καιρὸν εἶμαι ἐμβολιασμένος;

Καμμίαν ἰδιαιτέραν διαίταν. Δύνασθε νὰ πίνετε κρασί, μπύραν, χωρὶς κατάχρησιν βεβαίως. Ἀποφεύγετε μόνον τὰς μεγάλας κούψεις καὶ τὰς ψύξεις.

Παραμεῖνατε ξαπλωμένος ἐπὶ ἡμίσειαν ἢ μίαν ὥραν καὶ βάλετε θερμὰ ἐπιθέματα εἰς τὸ μέρος ὅπου σὰς πονεῖ: θὰ ἀνακουφισθῇτε ἀμέσως.

Ἐβάλατε θερμόμετρο; Ὁχι. Τότε ἴσως ἐκάματε λάθος. Ἀλλοτε ὑπεφέρατε ἀπὸ ἐλονοσίαν καὶ σὰς συνεβούλευσα νὰ ἰκολουθήσητε σχετικὴν θεραπείαν. Τὴν ἰκολουθεῖτε τακτικά; Προσέξατε, δὲν πρέπει νὰ τὴν παραμελήτε!

Ἡ ἀντιλυσσικὴ θεραπεία πρέπει νὰ γίνεται χωρὶς διακοπὴν. Ἐν ἐναντία περιπτώσει, ἀπεκδύομαι πάσης εὐθύνης. Ὁ λυσσικὸς ἰὸς ὁδεύει διὰ τῶν νεύρων καὶ σπεύδει πρὸς τὸν ἐγκέφαλον χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν χρηματικὰς υποθέσεις καὶ κυνήγια.

Δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζετε εἰς ἀνοσίαν πλεον τοῦ ἐνὸς ἔτους. Οἱ ἐπανεμβολιασμοὶ εἶναι ἀπολύτως ἀκίνδυνοι. Οὐδεμίαν ἀντίδρασιν προκαλοῦν καὶ οὔτε ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς προφυλάξεως. Ἐὰν μετὰ ἕξ μῆνας δηχθῇτε ἐν νέου, ἂν μάλιστα δηχθῇτε σόβαρῶς, ὡς π.χ. εἰς τὸ πρόσωπον, ἔστω καὶ πρὸ τῆς παρελεύσεως ἑξαμήνου ἀπὸ τοῦ ἐμβολιασμοῦ, προτιμώτερον εἶναι νὰ υποβληθῇτε ἐκ νέου εἰς θεραπείαν.